

Robert Šimůnek – Filip Antoš – Jan Havrlant*

TŘEBOŇSKO NA I. VOJENSKÉM MAPOVÁNÍ

TŘEBOŇ REGION IN THE FIRST MILITARY SURVEY

Keywords

First Military Survey
historical landscape
geo-referencing
edition of sources
Třeboň (region)

Abstract

The First Military Survey offers an extraordinary insight into a landscape at the time just after the mid-18th century. This study has two basic objectives: 1) generally to point out the spectrum of possibilities, but also limitations of the testimony of the First Military Survey (map as well as written descriptions), and 2) use the example of Třeboň Region to demonstrate this spectrum, with its uniquely preserved agricultural cultural landscape, to which the results of the survey had not yet been more widely applied.

* PhDr. Robert Šimůnek, Ph.D., Historický ústav AV ČR, v. v. i., Prosecká 76, 190 00 Praha 9. E-mail: r_simunek@lycos.com. – Ing. Filip Antoš, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i., Ústecká 98, 250 66 Zdiby. E-mail: Filip.Antos@vugtk.cz. – Ing. Jan Havrlant, Ph.D., tamtéž. E-mail: Jan.Havrlant@vugtk.cz. – Studie vznikla jako součást řešení projektu *Kartografické zdroje jako kulturní dědictví. Výzkum nových metodik a technologií digitalizace, zpřístupnění a využití starých map, plánů, atlasů a glóbů*, financovaného v rámci programu Národní a kulturní identita (NAKI) Ministerstvem kultury na léta 2011–2015 (DF11P01OVV021); na projektu spolupracují dvě výzkumné instituce: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i. a Historický ústav AV ČR, v. v. i. Web projektu: naki.vugtk.cz. – Autory oddílu „Třeboňsko na mapách I. vojenského mapování – hodnocení přesnosti“ (s. 187–191) jsou Filip Antoš a Jan Havrlant.

Úvod

Interpretace starých map (což se pochopitelně netýká jen kartografických, ale stejně tak i ikonografických děl) je jen zdánlivě „objektivní“ proces. Ve skutečnosti zhusta odvisí od faktorů subjektivních, resp. individuálních – spektrum otázek, jež si nad mapou klademe a hledáme v ní na ně odpověď, je nemalou měrou poplatné profesionálnímu zaměření. A také odpovědi na tytéž otázky mohou znít odlišně. V závislosti na individuálním posouzení „věrohodnosti“ mapového obsahu (přičemž přesnost výškopisu i polohopisu tu tvoří jen část spektra úskalí), a ovšem na tom, zda jsme mapě schopni „rozumět“ a neklademe jí za každou cenu otázky, na něž odpověď nenabízí. Úskalí naznačeného typu narůstají nejen přímo úměrně stáří mapy, ale i jejímu typu. Zvláště mapy velkých měřítek 17.–18. století představují v tomto směru prameny s velkým badatelským potenciálem. A to i v těch směrech, kdy nepřinášejí přímou výpověď o některé z rovin mapované reality, ale „pouze“ doplňují mozaiku našich znalostí o způsobech vidění a zobrazování: a opět není tolik podstatné, zda hovoříme o mapě či vedutě, případně o krajinomalbě. S trochou nadsázky nešlo vlastně o nic jiného než o různé způsoby zachycování jediné reality. Případy, kdy nám způsoby vidění (a jemu poplatného zobrazování) prostoru naznačují i texty vznikající současně s mapami, přesněji řečeno jako jejich nedílná součást, jsou potom jakýmsi optimem, jehož v případě interpretace starých map můžeme dosáhnout.

Právě to je případ I. vojenského (tzv. Josefského) mapování Čech. Probíhalo v letech 1763/1764–1767 (resp. 1780–1783 – rektifikace), a kontext jeho vzniku (mj. v návaznosti na vojenské neúspěchy v průběhu sedmileté války let 1756–1763, kdy jednou z objektivních příčin tohoto stavu byla i nedostatečná znalost terénu – k dispozici byly pouze Müllerovy mapy, které údaje tohoto typu neobsahují) ani mapování samotné není třeba je obšírně představovat. Poutá pozornost odborníků z oblasti kartografie již celé století.¹ Jde o první mapové dílo obsahující relativně

¹ Na počátku stojí práce Josefa PALDUSE, *Die militärischen Aufnahmen im Bereiche der Habsburgischen Länder aus der Zeit Kaiser Josephs II. Ausgeführt durch den k. k. Generalquartiermeisterstab in den Jahren 1763–1785. Ein Beitrag zur historischen Landeskunde*, Wien 1919. Z dalších prací alespoň Karel KUCHAR, *Mapové prameny ke geografii Československa*, in: *AUC–Geographica* 2, (Praha 1967), s. 57–97 (k I. vojenskému mapování s. 57–80), obšírný přehled bádání podala Olga KUDRNOVSKÁ, *Josefské mapování Českých zemí a jeho topografický popis (s rozбором popisu pražské sekce)*, *HG* 24, 1985, s. 55–103, zde s. 55–71; z nedávné doby Robert RILL, *Die Anfänge der Militärkartographie in den habsburgischen Erbländen: Die Josephinische Landesaufnahme von Böhmen und Mähren nach hofkriegsrätlichen Quellen*, in: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49, 2001, s. 183–202. – Dlouhá je řada studií věnovaných jednotlivým aspektům výpovědní hodnoty map (např. staré cesty) či jednotlivým sekcím a oblastem (srov. pozn. 5); nové výzkumné množnosti s sebou přináší jak digitalizace a analýza map v prostředí GIS (srov. pozn. 40), tak i souběžné přihlédnutí k doprovodným textovým popisům (srov. pozn. 3).

podrobné údaje o mapovaných zemích, a vzdor snížené polohové přesnosti a v některých případech i obsahovým chybám se jedná o nejstarší kartografický pramen, který je možné převádět do prostředí GIS a dále analyzovat. Mapování začínalo s ohledem na dobovou vojensko-politickou situaci ve Slezsku roku 1763, hned následujícího roku 1764 se však započalo s mapováním v Čechách a na Moravě (výhodiskem byly Müllerovy mapy – pro Moravu z roku 1716 v měřítku 1 : 180 000, pro Čechy z roku 1720 v měřítku cca 1 : 132 000). Čechy byly rozděleny na 273 sekcí, mapovalo se v měřítku 1 : 28 800, jednotlivé sekce měly rozměry přibližně 410 mm (výška) × 620 mm (šířka).² I. vojenské mapování se stále těší zasloužené pozornosti, v regionálních monografiích často figuruje jako vůbec nejstarší mapové dílo velkého měřítko zachycující danou lokalitu (bez ohledu na to, že ve velkém procentu případů jsou v archivech velkostatků k dispozici starší a nesrovnatelně podrobnější mapy a plány). Vzdor časté roli pouhého ilustrativního doprovodu představuje I. vojenské mapování standardní historický pramen – jako takový je předmětem odborných analýz, a to nejen na základě vlastního mapového díla, ale i doprovodného textového operátu.³

Již samotný (primárně vojenský) účel mapování, stejně jako mechanismus, jímž mapy i doprovodné texty vznikaly, sdostatek naznačují, že I. vojenské mapování nepředstavuje komplexní „obraz a popis krajiny“ třetí čtvrtiny 18. století. I. vojenské

– Nakolik je I. vojenské mapování předmětem zájmu i v zahraničí, ukazují výzkumy z oblasti někdejší habsburské monarchie – Slovenska i Slovinska: Annamária JANKÓ – Bronislava PORUBSKÁ, *Vojenské mapovanie na Slovensku 1769–1883*, Bratislava 2010; Vincenc RAJŠP et al., *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 I–VII*, Ljubljana 1995–2001.

² Problematice výpovědní hodnoty a možností analýz I. vojenského mapování je věnována dnes již značně rozsáhlá literatura, především práce vzniklé v návaznosti na digitální zpracování map vojenských mapování: Vladimír BRŮNA – Ivan BUCHTA – Lenka UHLÍŘOVÁ, *Identifikace historické sítě prvků ekologické stability krajiny na mapách vojenských mapování*, Ústí nad Labem 2002, k I. vojenskému mapování zvl. s. 11–12, 26–29; TÍŽ, *Interpretace prvků mapy Prvního a Druhého vojenského mapování*, HG 32, 2003, s. 93–114; další literaturu srov. níže v pozn. 40. – Širší metodický rámec k problematice naznačené ve svém titulu má studie Evy CHODĚJOVSKÉ, *I. vojenské mapování jako pramen pro poznání krajiny druhé poloviny 18. století. Komunikace v pražském regionu*, in: *Krajina jako historické jeviště. K počtům Evy Semotanové*, red. Eva Chodějovská – Robert Šimůnek, Praha 2012, s. 159–184.

³ Již od přelomu 60. a 70. let zdůrazňovala výpovědní hodnotu doprovodných textů, do té doby do značné míry opomíjených, O. Kudrnovská (1917–2003): Olga KUDRNOVSKÁ – Karel KUCHAR, *Ukázka topografických popisných textů k Josefskému mapování ze šumavského pohraničí*, *Studia geographica* 52, 1975, s. 83–102; jinak pracovala především s texty k pražským sekcím, jmenovitě sekci č. 107 – Olga KUDRNOVSKÁ, *Vojensko-zeměpisný popis české sekce 107 z Josefského mapování*, *ZDGK* 2, 1982, s. 66–81; TÁŽ, *Josefské mapování Českých zemí* (jako pozn. 1). Z poslední doby Eva CHODĚJOVSKÁ, *Textové komentáře k sekcím prvního vojenského mapování*, *ZDGK* 15, 2011, s. 127–130; TÁŽ, *Textové součásti prvního vojenského mapování Čech a jejich ediční zpracování*, *Svorník* 11, 2013, s. 84–88.

mapování pro Čechy bylo dílem tří desítek důstojníků, z nichž větší část verifikovala zvětšenou Müllerovu mapu a do tohoto základu zakreslovala údaje o terénu, komunikacích apod. (a to metodou *à la vue*), a menší část připravovala slovní popisy (s ohledem na jejich zaměření se někdy hovoří o vojensko-topografických popisech).⁴ Každá mapa (a to nejen originály – bruillony, ale i kopie, de facto čistopisy – *Reinzeichnungen*, s nimiž zpravidla pracujeme) je tak svého druhu originál, jehož napojení na navazující listy není vždy „bezešvé“. K tomu přistupuje i shora naznačená skutečnost, že výpovědní hodnota map a doprovodných textů je do značné míry odrazem primárního účelu mapování. Jinak řečeno jsou jím současně dány i limity výpovědní hodnoty I. vojenského mapování jako historického pramene (počítaje v to i analýzu mapového díla s využitím moderních metod hodnocení polohové přesnosti starých map). Jednomu i druhému je věnována předkládaná studie – celkově již několikátá v pořadí, zaměřená na vybrané území. Po krajině velkoměsta, venkovského města a komponované krajině barokní a klasicistní se zaměříme na hospodářskou kulturní krajinu na panství Třeboň.⁵

Krajina třeboňského panství ve světle I. vojenského mapování

Třeboňské panství jakožto jednotka teritoriální správy se formovalo od 13./14. století, a zvláště od roku 1366, kdy od Jana z Landštejna získali polovici Třeboně spolu s několika vesnicemi (např. Jílovice a Kramolín) Rožmberkové, se soustavně rozrůstalo. V relativní úplnosti lze sídelní (a administrativní) struktury na Třeboňsku rekonstruovat počínaje druhou polovinou 14. století. Základní prameny z této doby představují především urbáře vyhotovené kolem roku 1380 – urbář třeboňské augustiniánské kanonie, založené Rožmberky roku 1367 (1378), a oddíl věnovaný třeboňskému panství v rámci urbáře rožmberských panství (kolem 1380). Tento pramen dokládá, že třeboňské panství tvořilo 13 vsí (nebo jejich částí), jež do značné míry i do budoucna představovaly stabilní jádro. V průběhu 15.–17. století potom vedle drobných transakcí (koupí i odprodejů) dochází k několika vlnám územní expanze panství, jakkoli pouze zčásti se jednalo o zisky trvalé. Územní vývoj byl do značné míry dovršen po polovině 17. století, když nedlouho po skončení třicetileté války získávají třeboňské panství Schwarzenbergové, a připojují k němu některé

⁴ J. PALDUS, Die militärischen Aufnahmen (jako pozn. 1), s. 38–40 (s evidencí jmen).

⁵ O. KUDRNOVSKÁ, Vojensko-zeměpisný popis (jako pozn. 3); TÁŽ, Josefské mapování Českých zemí (jako pozn. 1); E. CHODĚJOVSKÁ, I. vojenské mapování (jako pozn. 2). – Ludvík MUCHA, Ivančice na mapách prvního vojenského mapování a v jeho vojensko-zeměpisném popisu, in: Muzeum Brněnska. Sborník, Předklášteří 2004, s. 168–171. – Věra VÁVROVÁ – Markéta ŠANTRŮČKOVÁ, Krajina Novodvorská a Žehušicka v popisu k I. vojenskému mapování, HG 35, 2009, s. 213–228.

drobné, odlehlé statky (např. Bzí). Do značné míry v úplnosti je potom územní rozsah panství zachycen na velkoplošné obrazové mapě panství z roku 1684 – tento stav zůstal v podstatě zachován až do zrušení patrimoniální správy v polovině 19. století. V kartografické podobě o tom svědčí především celkové mapy třeboňského panství – Pachmannova (1779) a Stifterova – Faltova (1845), v písemné formě pak urbáře panství ze 17. a 18. století a katastry (počínaje berní rulou), dále příslušné pasáže topografií Schallerovy (1785–1790) a Sommerovy (1834–1839) a těsně před zrušením patrimoniální správy vydaný Palackého *Popis království Českého*.⁶

Třeboňské panství je zachyceno na sekcích 234, 243, 251, 252, 258 a 259 I. vojenského mapování (z let 1764–1767, nerektifikovány), prvotní jádro panství s historickou rybníční krajinou je především na sekcích 243 a 251.⁷ Pro podrobnější

⁶ Obrazová mapa třeboňského panství z roku 1684 (zřejmě od Šalamouna Gottfrieda Joba) Národní památkový ústav, ú. o. p. České Budějovice, Státní zámek Třeboň, inv. č. TR 00486; zoomovatelný digitalizát <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?id=1414>. O výpovědní hodnotě této mapy Robert ŠIMŮNEK, Velkoplošný obraz krajiny jako reprezentativní dekorace interiéru. Mapa třeboňského panství z roku 1684, in: Krajina jako historické jeviště. K počtě Evy Semotanové, red. Eva Chodějovská – Robert Šimůnek, Praha 2012, s. 81–104. – Mapa W. J. J. Pachmanna (*Descriptio et Explicatio Piscinarum Trebonensium Celsissimi Principis de Schwarzenberg*) SOA Třeboň, Vs Třeboň, Mapy a plány, i. č. 1 (= evid. č. 1); zoomovatelný digitalizát: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/145>. Mapa je silně schematická a její výpovědní hodnota z hlediska historické krajiny je (překvapivě) podstatně nižší než u I. vojenského mapování: vsi jsou zachycovány jen blokovou zástavbou realitě neodpovídajících dispozic, komunikace takřka nejsou zachyceny, políčka mají povahu geometrických vzorů apod. – Mapa J. Stiftera a J. Falty (*Administrativ Karte der Hochfürstlich Schwarzenberg'schen Herrschaften Wittingau samt den Gütern Bzy und Forbes in Böhmen Budweiser Kreises*) SOA Třeboň, Vs Třeboň, Mapy a plány, i. č. 684–686 (evid. č. 723–725). – Adolf KALNÝ a kol., Soupis urbářů jihočeských archivů 1378–1773 II, České Budějovice 1976, s. 290–324, č. 311–348 (včetně urbáriálních pomůcek třeboňské augustiniánské kanonie). – Anna KUBÍKOVÁ, Panství Třeboň ve světle berní ruly a její revizitace, JSH 55, 1986, s. 144–160. – Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL, Tereziánský katastr český 1, Praha 1964, s. 148–153, č. 274–276 (panství Třeboň, třeboňský městský statek, panství augustiniánské kanonie). – Jaroslav SCHALLER, Topographie des Koenigreichs Boehmen XIII. Budweiser Kreis, Prag – Wien 1789, s. 53–117 (s obšírnou historickou částí, rozsah panství, včetně samostatných statků Bzí a Žimutice a majetků sekularizované třeboňské augustiniánské kanonie, s. 104–117). – Johann Gottfried SOMMER, Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt IX. Budweiser Kreis, Prag 1841, s. 59–98. – František PALACKÝ, Popis království Českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, ..., Praha 1848, s. 305–308.

⁷ Originály map i slovních popisů I. vojenského mapování jsou uloženy v Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv ve Vídni. Mapy jsou dostupné ve vysokém rozlišení na internetu (<http://oldmaps.geolab.cz>), a z toho důvodu také nepokládali autoři za potřebné doprovázet následující text jejich reprodukcemi. Rukopisy textových operátů jsou u nás dostupné (pouze) na mikrofilmech v Národním archivu v Praze (srov. v záhlaví ediční přílohy).

analýzu byla vytipována sekce 251, zachycující na straně jedné krajinu rybníčnou, charakteristickou pro jádro třeboňského panství (střední a východní část listu), a na straně druhé krajinu s členitějším reliéfem a takřka bez rybníků (západní část listu, okolí Lišova, historicky již mimo rámec třeboňského panství).⁸ Obecný charakter závěrů týkajících se výpovědní hodnoty vojenského mapování a textového operátu z hlediska jednotlivých složek sídelních a krajinných struktur bylo možno ověřit i sondami v případě sekcí bezprostředně navazujících. Ostatně i přímo v písemném operátu se v některých případech na texty doprovázející tyto sekce odkazuje.

Text (slovní popis) k sekci 251 je koncipován analogicky jako k sekcím ostatním – v první části je strukturován dle jednotlivých lokalit, druhou částí je sumarizující *Extract*. Stručné a věcné komentáře v první části svou stereotypní strukturou odrážejí aspekty vojensky relevantní – polohu obce v krajině a její vzdálenost od okolních sídelních lokalit, horopis a vodopis; dostupnost pitné vody pro lidi i koně; popis silnic a cest, jejich stavu a využitelnosti/sjízdnosti pro jednotlivé vojenské složky, počítaje v to i komentáře k brodům a mostům, v daném případě i haťovým chodníkům. Podobně i *Extract* je koncipován s ohledem na primárně vojenské využití map a textů a je poplatný jednotnému rozvrhu – obecný úvod, řeky a potoky, úvozové cesty, lesní porosty, mokřady a bažiny, rybníky, kopce a návrší, cesty.⁹ Do značné míry unifikované jsou i jednotlivé charakteristiky – povrchu (v souladu s očekáváním velmi často narážíme na adj. *morastig*), cest a jejich sjízdnosti (*practicabl*, *beschwehrlich*, *sehr beschwehrlich*), hustoty a kvality porostů (*dicht*, *schütter*, *hochstämmig* apod.); v případě budov, resp. staveb (např. obvodových zdí hřbitovů) se často objevují charakteristiky typu *solid* (opět s ohledem na vojenské využití mapy a textu).¹⁰

⁸ Mezní lokality této sekce představuje město Lišov a vsi Hrutov a Levín na severozápadě, městečko Ledenice a vsi Kaliště, Zaliny, Ohrazení a Ohrazeníčko na jihozápadě, město Třeboň (a rybník Rožmberk) na severovýchodě a vsi Branná, Kojákovice a Hrachoviště na jihovýchodě.

⁹ Základní strukturu textového operátu O. KUDRNOVSKÁ, Josefské mapování Českých zemí (jako pozn. 1), s. 71–75, sumárně např. E. CHODĚJOVSKÁ, Textové komentáře (jako pozn. 3), s. 129; přehledně ji odráží i edice O. KUDRNOVSKÁ – K. KUCHAR, Ukázka topografických popisných textů (jako pozn. 3), s. 89–96 (texty sekce 228 + společný extrakt k sekcím 228 a 229); vybrané části (dílem duplicitně otištěné) slovního popisu k sekci 107 O. KUDRNOVSKÁ, Vojensko-zeměpisný popis (jako pozn. 3), s. 69–72; TÁŽ, Josefské mapování Českých zemí (jako pozn. 1), s. 84–99; část textových popisů k sekcím 128 a 146 (klíčem výběru lokalit byla příslušnost k panství Nové Dvory) + extrakt k sekci 128 V. VÁVROVÁ – M. ŠANTRŮČKOVÁ, Krajina Novodvorská a Žehušická (jako pozn. 5), s. 218–224 (v českém překladu).

¹⁰ Základní typy charakteristik z popisu a extraktu k sekcím 228 a 229 vypsali O. KUDRNOVSKÁ – K. KUCHAR, Ukázka topografických popisných textů (jako pozn. 3), s. 86, obsírněji O. KUDRNOVSKÁ, Josefské mapování Českých zemí (jako pozn. 1), s. 71–75; srovnání s analogickými pasážemi textů k sekci 251 vykazuje tolik shod, že můžeme hovořit o silné unifikaci.

Obr. č. 1. Třeboňsko na Müllerově mapě (1720), sekce XVIII a XXIII; obdélníkem vyznačený obvod sekce 251 I. vojenského mapování současně naznačuje míru nepřesnosti Müllerovy mapy – ukázkově v případě prostorové vazby mezi vesnicemi Kojákovice a Hrachoviště při samém spodním okraji sekce 251 (tam v souladu se skutečností).

Z kombinace mapy a textu vyplývají základní roviny výpovědi I. vojenského mapování.¹¹ Začneme-li **výškopisem** (vůbec nejstabilnějším – a tedy nejsnáze ověři-

¹¹ Vhodnou orientační pomůckou je rekonstruovaný mapový klíč: V. BRŮNA – I. BUCHTA – L. UHLÍŘOVÁ, Identifikace historické sítě prvků (jako pozn. 2), s. 26–28; TÍŽ, Interpretace

telným – prvkem mapy), poučný je globální pohled (v daném případě na studovanou mapovou sekci 251). V souladu s obecným území reliéf bývá i zde znázorněn šrafy spádnic ve škále světle šedé až černé barvy. Jejich uskupení ovšem nabývají až formy pravidelně se opakujících „vzorů“, které jen sotva mohou odpovídat reálné terénní situaci: ukázkový příklad najdeme v prostoru na západ od Třeboně směrem k Dvorcům, v rovinaté krajině, mírně se zvedající za Dvorce směrem k Vranínu (zde je podnes lesní pásmo a takové najdeme i na mapě). Mezi Třeboní a Dvorce je zakreslen výškopis docela jinak, než jak vypadal a vypadá v reálu. Podobně pravidelně se opakujících „vzorů“ najdeme na mapě mnohem více. Jednotlivá návrší nejsou pojmenována, jediným pomístním jménem (ponecháme-li stranou jména rybníků), na něž v mapě i textovém popisu narazíme, je les Slabec. Oddíl *Berge* je v textové části v souladu s očekáváním velmi úsporný, tvoří jej jediná krátká věta: „*Nur bey Lischau, Deutsch Baumgarten und Kuna hat man einige Aussicht*“. Výklad o kopcích je vcelku logicky redukován na praktické hledisko výhledu, k čemuž se dle textu naskýtá příležitost u Lišova, Německého Ohrazení (Ohrazeníčko) a dvora Vranína (srov. v slovním popisu pod č. 3, 16, 29). Překvapující je, že zpracovatelé jak mapy tak textu zcela pominuli Dunajovickou horu (505 m n. m.). Jde samozřejmě o pouhé návrší (s poutní kaplí a bývalým lomem), zvedající se zhruba 1 km na jih od Dunajovic. V terénu je však nepřehlédnutelné, a stejně tak i výhled odtud je ve zdejší ploché krajině do značné míry jedinečný (na okraj připomeňme, že právě nedaleko tohoto návrší, v prostoru mezi vesnicemi Dunajovice a Horní Slovénice, se roku 1618 odehrála jedna z prvních bitev třicetileté války, označovaná zpravidla jako bitva u Lomnice).

Obr. č. 2. Hráz lemovaná letitými duby je nejzřetelnějším pozůstatkem rybníka Hradečku, jehož někdejší plocha, protkaná drenážemi, je porostlá lesem a částečně lukami. – Foto Robert Šimůnek (2013).

prvků (jako pozn. 2); konfrontace obecně formulovaného klíče s konkrétní podobou jednotlivých sekcí ukazuje, že I. vojenské mapování je dílem jednotné koncepce pouze v hrubých rysech, v jednotlivinách se uplatňoval individuální přístup jednotlivých zpracovatelů. Rozličné varianty jednotlivých značek jsou názorně patrné z rekonstrukce mapového klíče pro oblast Horních Uher (A. JANKÓ – B. PORUBSKÁ, Vojenské mapovanie (jako pozn. 1), s. 36–39).

Vodní plochy jsou vyznačeny světle modrou barvou, ohraničeny bývají tmavě modrou barvou; na levé vnitřní straně všech rybníků s výjimkou velmi malých se podél břehovky objevuje stínování. Tímto způsobem figuruje na sekci 251 mnoho desítek rybníků a rybníčků, pouhých několik je jich však uvedeno i jménem – konkrétně Kaňov, Rožmberk, Svět, Opatovický rybník, Jamský rybník a Hradeček. Větším dílem tedy rybníky v širším okolí Třeboně, v ostatních částech sekce zůstaly i velké rybníky bez uvedení jména – příkladem může být Vlkovický a Spolský rybník.

Obr. č. 3. Krajina s Kališťským rybníkem, po jehož hrázi vedla cesta od Českého Ohrazení k ovčínu Vzduhy; ve slovním popisu se opakovaně upozorňuje, že voda z tohoto rybníka není vhodná k pití (č. 13; extrakt, oddíl *Teiche*). – Foto Robert Šimůnek (2014).

V textech I. vojenského mapování figurují rybníky v dvojím kontextu. Jednak jako potenciální zdroj pitné vody pro lidi i zvířata (resp. především koně) a jednak jakožto potenciální nebezpečí, k němuž by mohlo dojít neuvážením odpouštěním vody z jednotlivých rybníků, případně prokopáním rybníčních hrází v případě vojenského konfliktu. V prvním případě se evidují rybníky s pitnou vodou, a také se výslovně upozorňuje na takové, jejichž voda je vhodná jen pro dobytek anebo není k pití vhodná vůbec. Dvojí naposled řečené se uvádí o rybnících u vsi Kaliště (č. 13, extrakt, oddíl *Teiche*): „... die kleine Teichl beym Orth haben morastigen Boden und nur fürs Vieh trinckbahres Wasser, ...; ..., der darinnen liegende Teich hat kein

genussbares Wasser“. Podvkráté jsou zmiňovány rybníčky napájené jen dešťovou vodou – s dodnes etablovaným poetickým označením nebeské rybníky (nebesáčky) se setkáváme i v textovém doprovodu I. vojenského mapování, kdy je jeden „*himmel Teich*“ uváděn u Hůrek a druhý u Německého Ohrazení (Ohrazeníčko). V obou případech je rybník označován substantivem *Teich*, tedy rybníček.

Obr. č. 4. Zvíkovský rybník, ve slovním popisu označený jako další z těch, jejichž voda je k pití nevhodná (č. 11). – Foto Robert Šimůnek (2014).

Údaj o kvalitě vody bývá zpravidla doprovoben i charakteristikou rybníčního dna (*Boden*). Autor užívá tři kategorií (*vermengt*; *sandig*; *morastig*), z nichž výrazně nejčastěji je zastoupena prvá. V některých případech bývá připojena i praktická informace týkající se přístupnosti rybníka – výhodná je zpravidla hráze (po níž z podstaty věci vedla zpevněná cesta), mimo hráze býval přístup k rybníkům často močálovitý a tudíž nevhodný. V tomto směru se setkáváme s informacemi typu „*man kann aber nur bey denen Dämmen zur Trincke beykommen*“, pokud se ovšem dalo do rybníka bezpečně vjet, bývá to také uváděno (formulace typu „*auch Gelegenheit zum hineinreuthen*“).

Ve slovním popisu se opakovaně upozorňuje na riziko **zaplavení rozsáhlého území**, a to buď protržením hrází velkých rybníků, pokud by nebyly schopny absorbovat přívaly vod z rybníků menších (např. v době silných dešťů), anebo záměrných prokopáním hrází nepřitelem. Jmenovitě je vícekrát v naznačených souvislostech zmiňován Rožmberk, na Veselsku pak rybníky Horusický a Bošilecký, a ovšem rybník Svět. Zde se přímo hovoří o nebezpečí pro Třeboň v případě prokopání hrází okolních rybníků, příval jejichž vody by Svět nebyl schopen pojmout.¹² (Obavy z pro-

¹² Srov. v úvodní pasáži extraktu v ediční příloze; v aparátu tamtéž jsou evidována i další místa slovního popisu, kde se o možnosti záplav hovoří.

tržení hráze Světa panovaly od samého počátku a nikdy k tomu nedošlo – s výjimkou roku 1890, kdy se protrhla hráz rybníka Spolského, ovšem i tehdy by hráz Světa vydržela, nebýt poškozena těžkými vozy odvázejícími z rybníka led do pivovaru.)

Vodní toky jsou v závislosti na mocnosti toku v mapě zakresleny buď jako širší světle modrá (toutéž barvou jako rybníky) linie po obou stranách ohraničená tmavší barvou (Zlatá stoka, Mlýnský potok), anebo jen jako tenká linie tmavě modré barvy (ostatní toky). Klikatící se čára meandrujících toků (ukázkově původní koryto Lužnice, tzv. Stará řeka / *Alte Bach* na sekci 252) je přirozeně schematickým značením, jednotlivé zatáčky odrážejí reálnou situaci jen v hrubém měřítku.

V extraktu jsou jmenovitě zmiňovány čtyři vodní toky, resp. vodní kanál Zlatá stoka (v mapě s popisky *Goldene Bach* a *Goldene Fluss*) vůbec nejjobširněji, a stručněji pak trojice dalších vodních toků (Mlýnský potok,¹³ potok u Hůrek – dnešní Hůrecký potok a potok u Miletína – dnešní Miletínský potok). Ve všech případech je meritem informace možnost přechodu a přejezdu na druhý břeh, přičemž jako problematické se ukazuje hluboce zaříznuté koryto. O Zlaté stoce i Mlýnském potoce (tyto dva vodní toky jako jediné figurují v mapě i ve slovním popisu jménem) se uvádí, že k jejich přechodu jsou vhodná pouze přemostěná místa; vysoké břehy, resp. hluboko položený vodní tok a bažinaté okolí se jako překážka uvádějí v případech potoků Hůreckého a Miletínského. O prvních třech tocích se navíc uvádí, že za dešťů se rozvodňují (č. 27, extrakt, oddíl *Flüsse*). Mimo čtveřice uvedených je v mapě zakreslena celá řada lokálních vodotečí, zpravidla napájejících a odvodňujících místní rybníky a spolupodílejících se na podmáčeném až bažinatém charakteru nemalého procenta ploch v okolí rybníků. Jejich zakreslení je ovšem hrubě přibližné.

Charakter krajiny. Prvkem výraznou měrou určujícím charakter krajiny ve sledované oblasti jsou přirozeně rybníky, jim uzpůsobené vodní toky, včetně umělých kanálů, a ovšem nezbytné doprovodné mokřady, vznikající okolo většiny vodotečí. Další významný krajinný prvek představují **lesy**. Z mapy (a paralelně i textu) vyčteme zhruba plošný rozsah lesních porostů, jejich hustotu i výšku. První a zřejmě i druhý (smíme-li soudit z ploch nazvávem výrazně odlišné hustoty stylizovaných stromů) ukazatel je zohledněn v mapě, druhý a třetí v textu – jde o opakující se kategorie, jimiž byly příslušné lesní porosty klasifikovány (hustota – *schütter*; *dick*; výška – *hochstämmig*; *mittelstämmig*). Výpovědní hodnota map I. vojenského mapování je v daném směru dána i způsobem kartografického ztvárnění lesních ploch.

¹³ Přichází jako poměrně výrazná vodoteč, označená jako *Gemein Bach*, již na sekci 252, kde několik kilometrů teče víceméně souběžně se silnicí od Majdalény; její počátek se nachází západně od této vsi, kde se odpojuje od Zlaté stoky. Takto je situace zakreslena na mapě a takto i podnes existuje – *Gemein Bach* je tedy zjevně dnešní Mlýnskou stokou. Tomu odpovídá i skutečnost, že se ztrácí mezi rybníky v okolí svatovítské poustevny – shodně na mapě I. vojenského mapování i na mapě dnešní.

Zatímco na mladších vojenských mapováních bývají zachyceny zpravidla (jen) tmavě zelenými plochami a pouze velmi hrubě (pokud vůbec) rozděleny na další kategorie, v případě I. vojenského mapování byla užita tzv. stromečková metoda. Ryze praktickou výhodou je i to, že jednotlivé stromy se zvláště v členitém prostoru tolik neztrácejí na pozadí výškopisu.¹⁴

I v případě lesů platí, že zájem byl primárně diktován vojenskými potřebami, informace o povaze lesního porostu naznačují jeho průjezdnost, zpravidla i explicitně – formulacemi typu „*dick hochstämmig und impracticable*“, event. s doporučením „*nicht zu traversiren*“.¹⁵ Ani v jediném případě se nespecifikuje druh stromů (stromky naznačující lesní porosty, event. stromové aleje na hrázích, jsou typizované), ba ani tolik, zda jde o les listnatý či jehličnatý (tyto údaje nebyly pro pořizovatele mapy a doprovodného textu podstatné); maximem jsou zmínky o smíšeném lese („*vermishtes Holtz*“; „*vermengtes Holtz*“), jako např. mezi Dunajovicemi a Miletinem (č. 31). Ve dvou případech najdeme o charakteru lesa trochu detailnější zmínku, a sice u Hrachoviště („*die Waldung ist hochstämmig mit gering und jungen Holtz, theils dicht, theils schütter durch Wasser, wegen morastigen Orthen aber nicht zu traversiren*“) a v okolí Vranína. I zde se připomíná vzrostlý les, v němž porůznu rostou i mladé stromy („*Der Wald zwischen hier und Libin hat hochstämmiges, mit jungen Holtz vermischt*“). Při pohledu na rybníční hráze konstatujeme, že ani zdejší dubové „aleje“ nejsou zakresleny důsledně – v některých případech jsou na mapě jasné patrné (např. Jamský rybník, Ruda, Hradeček), jindy chybí (např. hráz Opatovického rybníka). Což samozřejmě sotva může znamenat jejich reálnou absenci.

Jednotlivé typy lesních/stromových porostů si lze plasticky představit na příkladu krajiny na jih od Branné (v okolí rybníků Jamského a Rudy), a to nejlépe souběžným čtením mapy a textu (č. 22). Vidíme zde zamokřenou oblast, kopírující stoky a kanály, jichž je v této oblasti dodnes zachováno velké množství; na hrázích obou rybníků jsou ony zmiňované „aleje“, tedy stromořadí zpevňující hráze, v mapě zřetelně zakreslené. Zamokřený terén na východ od obou rybníků přechází v řídký lesní porost (zmiňovaný v textu s dodatkem, že šlo o stromy střední výšky, čemuž odpovídá i typ jejich zakreslení ve srovnání s vysokými stromy ve svatobarborském polesí směrem východním), a dále pak již hustší lesní porost směrem ke Svaté Barboře

¹⁴ Výpovědní hodnotu vojenských mapování a stabilního katastru pro rekonstrukci charakteru lesních porostů speciálně probírají Vladimír BRŮNA – Kateřina KŘOVÁKOVÁ, Využití starých map středního a velkého měřítka pro sledování vývoje lesů, in: Historie a vývoj lesů v českých zemích. Srní, 17.–18. 10. 2006, red. Pavla Neuhöferová, Praha 2006, s. 111–117.

¹⁵ Na neprůjezdný hustý vzrostlý („*dick hochstämmig*“) les se upozorňuje v prostoru mezi Lišovem a Jivnem, u lesů v okolí Ledenic, především na severovýchod – směrem ke Slavošovicím, Libínu i Petrovicím, do téže kategorie potom spadal les Slabec (v extraktu se pak o něm uvádí, že je „*dick bewachsen*“) i lesy, obklopující Mlýnský dvůr na Třeboňsku.

(původně poustevna s kaplí, od 18. století pak hájovna, zhruba v polovině vzdálenosti mezi Brannou a Majdalenou). Tato je zakreslena již na sekci 252. Na sekci 251 a návazně 252 vidíme i cesty, o nichž se v textu uvádí, že jsou použitelné maximálně pro pěchotu, ovšem i to za předpokladu, že haťové chodníky nacházející se v dezolátním stavu budou opraveny.

Specifické místo připadá na sekci 251 lesu jménem Slabec – primárně proto, že s výjimkou názvů několika málo rybníků, o nichž byla řeč výše, jde o jediné pomístní jméno, s nímž se na mapě a současně i v písemném operátu setkáme. Na mapě je s popiskem *Slabetz Wald* zakreslen západně od vsi Hvozdec a severně od Zvíkova; na moderní turistické mapě je jako Slabce označen les na sever od Hvozdc, a totéž jméno nese i tamější shluk provozních budov na okraji lesa. Les (s variantním názvem Slapec) se připomíná již o dvě století dříve (roku 1562, a poté i v letech 1601 a 1628) jako příslušenství statku Zvíkov. Dle urbáře z roku 1677 náležely ke tvrzi zahrada, dva lány a dvě jitra polí a les Slabce (Slabec) s lukami.¹⁶ Z textového operátu I. vojenského mapování vyčteme, že se jednalo o hustý les se vzrostlými stromy – pod č. 7 (Hvozdec) se uvádí, že „*der Wald Slabetz ist dick hochstämmig, nicht zu traversiren*“ a jinými slovy totéž ještě znovu i v extraktu. Hustá síť rovnoběžných cest, Slabcem procházejících od Lišova ke Zvíkovu, kterou zmiňujeme v souvislosti s komunikacemi, je pod zorným úhlem uvedeného tím pozoruhodnější.

Lesní plochy jsou na mapě jednoznačně identifikovatelné (přesnost jejich zakreslení nutně ponecháváme stranou) a podobně i bažinaté, mokřadní a každopádně zcela neprůchodné oblasti jsou na první pohled zřejmé (k logice věci, již je jejich poloha v těsné blízkosti vodních toků, tu přistupuje bez problému rozpoznatelná značka vodorovných tmavě modrých šrafů). S ostatními typy ploch (stranou tu pochopitelně ponecháváme rybníky) je to již složitější. K vyšší míře subjektivity při klasifikaci přistupuje kombinace rozličných mapových značek a také čistě technický aspekt v podobě proměňující se autentičnosti původně osmibarevného spektra. Teoreticky jsou trvalé travní porosty (louky a pastviny) na vlhkých stanovištích znázorňovány hráškově zeleným tónováním (v kombinaci se značkou pro mokřady), obdělávaná pole, úhor a ostatní zemědělská půda (tj. i pastviny na suchých stanovištích) jsou ponechány v barvě podkladu; sady a zahrady bývají znázorněny symbolem stylizovaného stromu nebo keře, zpravidla na sytě zeleném podkladu, ale existují i další varianty.¹⁷

Při pohledu na mapu i do textů je nám zřejmé, že údaje všeho druhu jsou v naznačených směrech spíše orientační a sotva by dovoľovaly jakékoli exaktní

¹⁶ Jiří ÚLOVEC, Tvrz ve Zvíkově, Výběr 39, 2002, s. 175–189, zde s. 179; doklad z roku 1677 Václav VAŠEK, Historie kraje lišovského, b. m. [1941], s. 96.

¹⁷ V. BRŮNA – I. BUCHTA – L. UHLÍŘOVÁ, Identifikace historické sítě prvků (jako pozn. 2), s. 28.

vyhodnocení. Louky (jen přibližně polohově vymezené) přicházejí velice často v písemném operátu, a to zpravidla s charakteristikou *morastig* (výjimečně i *sumpfig*), mající uživatele upozornit na nemožnost průjezdu. Setkáváme se i se zmínkami o charakteru půdy, nemají však výpověď z hlediska její bonity,¹⁸ ale jsou psány z pohledu kvality komunikací (namátkovým příkladem může být formulace pod č. 23 – Domanín: „*Der Boden ist von Leim mit Sand vermischt, daher die Wege bey übeln Wetter schlecht werden*“). Ani jednou nejsou zmiňována pole, sady či zahrady; podobně – v souladu s očekáváním – se ve sledované oblasti nesetkáváme s vinicemi či chmelnicemi, ačkoli minimálně druhé jmenované zde ještě v 16. století rozhodně bývaly. Na tomto místě je třeba znovu zdůraznit již naznačenou skutečnost, že důsledná aplikace kategorií land-use, odvozených ze stabilního katastru, je pro starší období nutně více či méně ahistorická, (nedůvodně) předpokládající neměnnost těchto kategorií. Ta ovšem platí pouze v základních rámcích – pole, louky, lesy, rybníky jakožto kategorie hospodářských, resp. hospodářsky využívaných ploch. Metodická úskalí v tomto směru výstižně naznačuje konstatování, že „*v rámci bezlesí proto bývá na josefských mapách velmi obtížné ba často nemožné interpretovat rozdíly mezi loukou, pastvinou, polem, úhorem a lučním ladem. První příčinou je, že takové odlišení asi nebylo vojensky významné, druhou, že tyto jednotky cyklovaly v čase a přecházely v prostoru, což ztěžovalo jejich hodnocení.*“¹⁹

Jen velmi stručně lze připomenout absentující doklady **těžby nerostných surovin** – povrchová těžba nerudných surovin (lomy, pískovny apod.) bývá znázorněna pomocí plošných útvarů tónovaných hnědou, okrovou nebo tmavou cihlově červenou barvou.²⁰ Ve sledované době a oblasti byl v provozu rozsáhlý kamenolom na Dunajovické hoře – v mapě ovšem nezakreslený a ani v textovém operátu nezmiňovaný; na těžbu nerostných surovin ukazují jména rybníků Ruda a Jamský (u Branné),

¹⁸ V tereziánském katastru je bonita půdy v obvodu treboňského panství hodnocena výrazně nejčastěji stupni 5 a 6; krajní hodnoty představují stupeň 3 a naopak stupeň 7, zastoupené ovšem jen v malém procentu případů (A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL, Tereziánský katastr český 1 (jako pozn. 6), s. 148–153, č. 274–276).

¹⁹ Využitelností map I. vojenského mapování pro rekonstrukci krajinného pokryvu, zvláště pak charakteru lesů a bezlesých ploch (pastviny vs. pole), se speciálně zabývali Jiří SÁDLO – Petr KARLÍK, *Krajinně-ekologické interpretace starých map prostřednictvím geobotaniky: příklad Josefského mapování*, in: Krajina 2002. Od poznání k integraci, Ústí nad Labem 2002, s. 58–62, cit. s. 59–60. – Okruh využitelných pramenů a možnosti rekonstrukce katastrálních hranic na venkově v 17.–18. století demonstruje na vybraných příkladech Martin DOHNAL, *Vesnická sídla a kulturní krajina na Tábořsku v 15.–19. století*, Praha 2006, s. 61–75.

²⁰ V. BRŮNA – I. BUCHTA – L. UHLÍŘOVÁ, *Identifikace historické sítě prvků* (jako pozn. 2), s. 28.

přičemž v případě Jamského ještě Sommer přímo zmiňuje souvislost pojmenování se zdejší šachtou někdejšího dolu na stříbro.²¹

Obr. č. 5. Bývalý kameno-
lom na Dunajovické hoře;
zdejší těžba je doložena již
v polovině 15. století, a tr-
vala až do 20. století. – Foto
Robert Šimůnek (2013).

Komunikace. Mimořádně důležitou položkou mapového obsahu i textových popisů jsou silnice, cesty a pěšiny všeho druhu.²² U jednotlivých obcí jsou ve slovním popisu důsledně uváděny časy potřebné k dosažení obcí v bezprostředním sousedství (míněno pěšky), jakož i – eventuelně především – údaje o sjízdnosti jednotlivých komunikací. K lakonickým charakteristikám *practicable* a *impracticable* se velmi často připojují doporučení týkající se možnosti jít či jet (*traversiren*) po jednotlivých cestách, a to namnoze odlišně pro tři vojenské složky (artillerii, kavalerii a infanterii); opakovaně narážíme na případy, kdy je schůdnost / sjízdnost podmínována suchým počasím (neboť za dešťů bývají cesty rozbláceny), event. nouzí – sjízdnost za stavu označeného „*zur Noth*“ se v textu objevuje taktéž vícekrát. Nechybějí ani případy obtížně průjezdných vsí, zvláště pak s těžkými vozy – příkladem může být Zvíkov a sousední Vlkovice (č. 8, 11 a extrakt, oddíl *Moraste*), za deštivého počasí prakticky neprůjezdné (v případě nutnosti je nejlépe jet po hrázi

²¹ J. G. SOMMER, Das Königreich Böhmen (jako pozn. 6), s. 72.

²² Soustavně se problematikou starých komunikací na vojenských mapováních (v komparaci s dalšími mapami velkých měřítek 19. století, písemnými prameny i dochovanou terénní situací) zabývá D. Adam – speciálně k výpovědi vojenských mapování např. Dušan ADAM, Analýza pozemních komunikací ve vybraném území na I. a II. vojenském mapování, HG 33, 2005, s. 71–95. – Ve sledované oblasti provedl pramenný a současně terénní průzkum D. Kovář ve vztahu k tzv. Cikánské cestě (srov. pozn. 24).

Vlkovického rybníka). Sledujeme-li zachycení cest / silnic na mapě, uvědomíme si, nakolik platí, že každá mapová sekce byla svého druhu originál. Univerzální klíč, který jsme schopni rekonstruovat, má obecnou platnost pouze teoretickou, prakticky je jeho aplikace na jednotlivých sekcích (nebo minimálně jednotlivými důstojníky) specifická.²³

Obr. č. 6. Vozová cesta ze Zalin do Zvíkova; vidět je i na mapě I. vojenského mapování a dle slovního popisu trval přesun mezi vesnicemi ½ hodiny (č. 14); okolní louky jsou označeny jako stabilně podmáčené (extrakt, oddíl *Moräste*). – Foto Robert Šimůnek (2014).

Obecně platí, že komunikace různého typu jsou na mapách I. vojenského mapování vyznačeny liniemi různé barvy a šíře – červenou barvou jsou klíčové komunikace, císařské silnice, sjízdné pro všechny vojenské složky, hnědou pak ostatní.

²³ Pěšiny a stezky by měly být znázorněny tečkovanou čarou; stezky sjízdné také na koni delšími hnědými nebo v barvě cesty provedenými tečkami; polní a lesní cesty jednoduchou hnědou linkou; *Kommunikationswege* tečkovanou čarou; poštovní a komerční silnice dvojitou plnou tušovou linkou; *chaussée* dvojitou karmínovou linkou; skalnatá cesta (*Klippelweg*) přes bažinu či po bahnitěm podloží jednoduchou přeškrtnou linkou (D. ADAM, Analýza pozemních komunikací (jako pozn. 22), s. 72–73; E. CHODĚJOVSKÁ, I. vojenské mapování (jako pozn. 2), s. 165, 168).

Sít' hnědě vyznačených cest je na mapě velice hustá – bohužel nelze je kategorizovat, není nic známo o jejich sjízdnosti a při pohledu na mapu se v některých případech nelze ubránit dojmu, že jsou zachyceny i pouhé úvozy v zadních částech parcel a snad i stezky zcela ireálné: co si můžeme například myslet o plných čtyřech rovnoběžných cestách, jež ve směru k severu a v témže počtu i k jihu vycházejí z Lišova, délka jehož jádra obnáší zhruba 1000 metrů? Paralelní cesty probíhají se vzájemnými odstupy maximálně 300 metrů, k jihu nota bene procházejí lesem Slabec, kde se jedna odpojuje k východu do Hvozdcce, zatímco tři zbývající pokračují (a to stále paralelně) do Zvíkova (srov. obr. č. 15 se znázorněním současného terénu pomocí vrstevnic).

Orientaci v hierarchii cest zachycených na sekci 251 nám do značné míry usnadní slovní popis. Univerzální užití má pojem *Weg*, jímž se mnohokrát označují blíže nespecifikované cesty v okolí jednotlivých vsí, cesty vedoucí přes louky i po rybníčních hrázích; pojmenování typu „*Zahliner Weg*“, „*Ledenitzer Weg*“, „*Libiner Weg*“ apod. se objevují v synonymním významu s „*Weg nach Zahlin*“ atd., naznačují směr cest a těžko předpokládat, že by se jednalo o označení v kraji vžitá, ale spíše jen ad hoc vznikající při mapování. Pojem *Strasse* se naproti tomu objevuje důsledně jen pro nejvýznamnější komunikace – *Landt- und Poststrasse* vedoucí z Budějovic do Třeboně a pokračující přes Majdalénu do Rakous, a dále čtveřice cest označovaných jako *Fuhrstrasse*. „*Budweiser Fuhrstrasse*“, tj. tzv. Cikánská cesta, „*Fuhrstrasse von Schweinitz nach Wittingau*“, dále „*die gangbahre Fuhrstrass über Luschnitz in Sect. 243 nach Wesselly*“ a konečně „*die andere über Lamb in Sect. 252 nach Neuhaus*“. V menším množství, ovšem v daných případech již bez uchovitelného kritéria klasifikace, se setkáváme s cestami označenými jako stezka pro pěší (*Fußsteig*). Z Hůrek do Lišova a Hrutova (č. 4), z Miletína do Štěpánovic (č. 5) a do Dunajovic (č. 32). Pro nevyhraněný charakter těchto cest (resp. jejich klasifikace) svědčí např. text pod č. 4: „*der Fußsteig nacher Lischau und Hrutow kann zu zweyen beritten und zur Noth mit leichten Wägen befahren werden*“, stejně jako formulace o stezce neboli polní cestě vedoucí z Třeboně po hrázi Světa a dále poli k Dvorcům a sjízdné i pro těžké vozy: „*Fußsteig oder Feldtweg über des Swiet Teich Damm und durch die Felder nach Dworetz kann man mit schweren Wägen fahren*“ (č. 27). Evidováno je i několik úvozů (*Hohlweg*; *der hohle Ausgang*), zpravidla zmínku provází doporučení na opravu cesty: „*der Hohlweg nach Stiepanowitz ist zu scarpiren*“ (Lišov, č. 3); „*die Hohlwege nach Lischau, Jiuna und Pržilitz sind zu scarpiren*“ (Štěpánovice, č. 6); „*der Hohlweg nach Lischau kann ausgewichen werden*“ (Zvíkov, č. 11) a konečně v případě cesty vedoucí od Třeboně na Břilice figuruje doporučení: „*der hohle Ausgang nach Pržilitz ist zu scarpiren*“ (č. 27).

Nejvýznamnější komunikací zachycenou na sekci 251 je ve směru západ – východ procházející císařská silnice (a vývojově velmi stará cesta) České Budějovice – Lišov – Třeboň – Stráž nad Nežárkou – Jindřichův Hradec), na sledované sekci v úseku Lišov – Štěpánovice – Vranín – Dvorce – Třeboň (č. 3, 6, 29, 28, 27),

označená na mapě silnou linií (světle) červené barvy. Ve slovním popisu je zmiňována opakovaně, a to jak u jednotlivých lokalit, jimiž procházela, tak i v extraktu, a to vždy jakožto „*Post- und Landtstrasse*“. Na Kopečku na východ od Třeboně červeně vyznačená cesta pokračuje kolem kaple sv. Petra a Pavla k jihovýchodu na Majdalénu a dále do Rakous („*in das Österreichische*“), jak je zřejmé z navazující mapy (sekce 252) i písemného operátu. Naopak k severovýchodu, podmáčeným územím okolo východního cípu Rožmberka, směřuje poněkud zvláště vyhlížející hustě propletená síť hnědě zakreslených cest (o tomto úseku cesty Třeboň – Jindřichův Hradec srov. ještě níže).

Územím sekce 251 ovšem procházely ještě dvě, resp. tři další dálkové komunikace – „vozové cesty“. První je tzv. Cikánka (Cikánská silnice), v slovním popisu uváděná jako „*Budweiser Fuhrstrasse*“ a procházející po levém dolním okraji. Její průběh je červeně zachycen na sekcích 250, 258 a 259 I. vojenského mapování, přičemž na sekci 251 probíhá pouze několikakilometrový úsek na západ od Ledenic, v prostoru mezi obojím Ohrazením (resp. Ohrazením a Ohrazeníčkem) a dále k jihovýchodu, kde cesta mýjela Mysletín a pokračovala na východ (sekce 258). Její barva je na sekci 251 spíše hnědá s odstínem tmavě červené, rozhodně neodpovídá svou barevností navazujícím úsekům, tj. sekci 250 a 258. V textu je označována jako *practicable*, ovšem za deštivého počasí špatně sjízdná (č. 15, 16).²⁴ Druhá v pořadí je pak cesta směřující od Trhových Svinů před Kojákovice a Brannou do Třeboně, označovaná jako „*Fuhrstrasse von Schweinitz nach Wittingau*“ (č. 20, 22, 27), a podobně je termínem *Fuhrstrasse* označena i cesta vedoucí do Veselí a také úsek okolo Staré Hlíny na staré obchodní cestě od Třeboně směrem k Stráži a Jindřichovu Hradci (č. 27).

Všechny komunikace vyjma shora výslovně uvedených jsou vyznačeny liniemi hnědé barvy (přičemž odlišnosti v jejich barevnosti jsou podmíněny zjevně ryze technickými důvody a nejsou nositeli významu); síla jednotlivých linií není docela shodná, ovšem i tento moment padá daleko spíše na vrub ručnímu vyhotovení map než odlišnostem ve významu či kvalitě komunikace. V některých případech nejsme schopni s jistotou stanovit ani původní barvu – vedle shora zmiňované Cikánky představuje analogický případ i komunikace směřující z Třeboně na jih k hrázi Opatovického rybníka a k Mlýnskému dvoru. V globálním měřítku nepřehlédneme absenci stromořadí okolo cest, od 19. století naopak zcela běžných.

Jak v textech k jednotlivým lokalitám, tak i v extraktu se v souvislosti s možností překonávat vodní toky zmiňují **mosty/můstky** (*Brücklein*). Tyto vidíme i na mapě, ovšem celkové situace vyznívají někdy poněkud zvláštním způsobem. Pří-

²⁴ Průběh cesty v úseku České Budějovice – Suchdol nad Lužnicí a jejích dochovaných pozůstatků detailně rekonstruoval Daniel KOVÁŘ, *Stará silnice z Českých Budějovic do Rakous, zvaná Cikánka*, HG 39, 2013, s. 189–212.

kladem může být ves Hůrky, již protékal a protéká Hůrecký potok, který tvoří osu západo-východně položené vsi, již v témže směru procházela i cesta. Na tu se od jihu napojovaly – dle zákresu situace na mapě – tři úvozové cesty, přičemž jedna z nich vedla přes potok po dřevěném můstku (k celkové situaci se vztahuje poměrně obsáhlá formulace pod č. 4), druhá u potoka končí a třetí pokračuje přes potok kontinuálně. To vše v rozmezí pouhých pár set metrů. V Miletíně, jenž je další lokalitou, kde je zmiňován taktéž dřevěný můstek přes potok, v daném případě Miletínský (č. 5), naproti tomu vidíme situaci velmi podobnou dnešní: Miletínský potok probíhá mezi (dnešním) Dolním a Horním Miletínem, přičemž jeho tok je přemostěn a vede tudy silnice ve stále týchž místech, jako je vyznačeno na mapě I. vojenského mapování. Dvakrát je dřevěným mostem překlenuta Zlatá stoka v úseku jižně od Třeboně, směrem k hrázi Opatovického rybníka. Uvedené mosty jsou v textu zmiňovány jako dřevěné a v souladu s tím v mapě zakresleny černou barvou; toutéž barvou jsou pak zakresleny i mosty přes hradební příkopy, resp. Zlatou stoku, v případě všech tří příjezdových komunikací do Třeboně (tj. mosty před branou Budějovickou, Novohradskou i Hradeckou). Na východ od Třeboně tekoucí Mlýnskou stoku křížují komunikace opakovaně, a dokonce v textu se hovoří o nutnosti přecházet ji po mostcích, ovšem v mapě je zakreslené nevidíme.

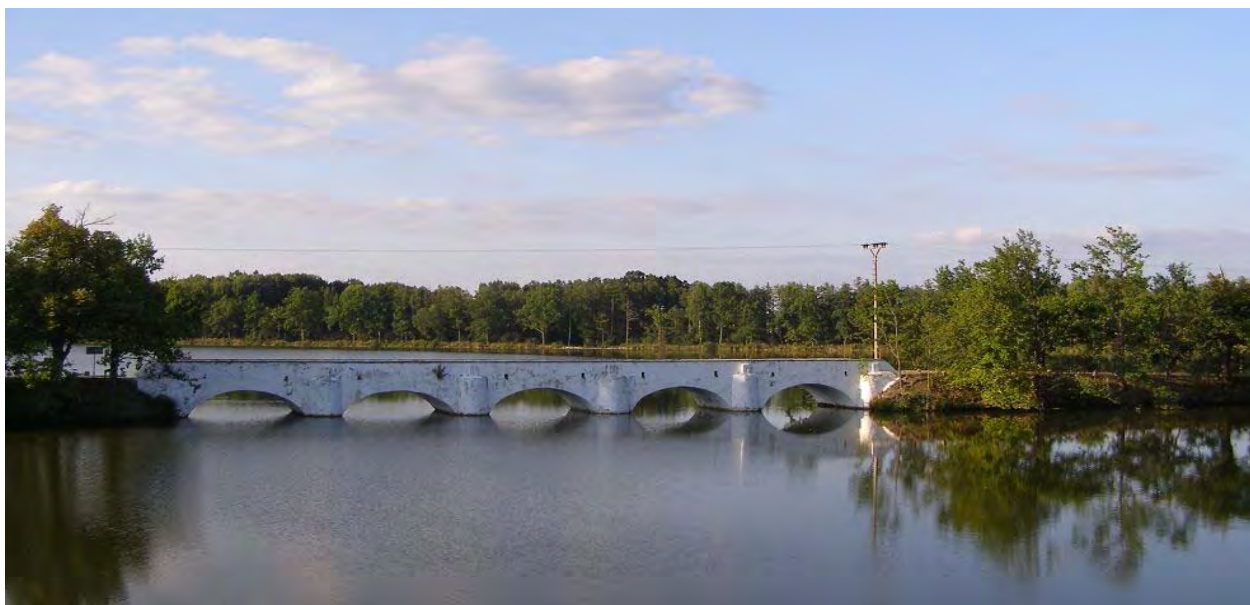
Obr. č. 7. Pohled z Horních do Dolních Slověnic přes chobot rybníka Dvořiště; spojení v těchto místech zajišťoval přívoz. – Foto Robert Šimůnek (2013).

Spíše ojediněle se na I. vojenském mapování setkáme s **přívozem** – část cesty mezi Dolními a Horními Slověnicemi, přeťatá chobotem rybníka Dvořiště, je vyznačena šrafovaně a připojena značka loďky, označující zdejší přívoz (sekce 243). Průběh cesty zůstává po staletí až podnes nezměněn, rybníční chobot je ovšem dávno přemostěn.

Nebyly to však jen můstky přes vodní toky, jež byly nezbytné, aby komunikace byly vůbec využitelné. Povaha terénu si často vyžadovala instalaci můstků a případně haťových chodníků přes silně zamokřené úseky. Podobu takových chodníků nám zprostředkovává již o téměř století dříve pohledová mapa třeboňského panství, zvláště pak veduta Třeboně od severovýchodu, zachycující cestu od Staré Hlíny, ústící do města Hradeckou branou. Šlo o úsek značně problematický, přičemž obtíže cestování po této komunikaci, násobené v období nepříznivého počasí (tj. v době déletrvajících dešťů), jsou bohatě doloženy i písemnými prameny. Situaci v oblasti velmi plasticky dokumentuje mapa (sekce 252) a text I. vojenského mapování – z rybníka Rožmberka nebyl ještě tehdy vydělen rybník Vítek a v době mapování zde ještě nestály mosty kamenné, ale dva mosty dřevěné, které na dvou místech spojovaly břehy Rožmberka. Jsou vidět na mapě a v textovém operátu se popisují jako dobře udělané.²⁵ Cesta na Starou Hlínu a Mláku nebyla pochopitelně zdaleka jediná, na níž bychom se v oblasti s haťovými chodníky setkali. Také v okolí Branné (č. 22), kde byl a je terén velmi bahnitý, se autor textového operátu o haťových chodnících (*Lagbrücken*) zmiňuje, a to s dodatkem, že jsou v dezolátním stavu a měly-li by se užívat, bylo by nutno je předtím opravit; totéž pak platilo o haťových chodnících ve svatobarborském polesí, o nichž se zmiňujeme na jiném místě. Charakter krajiny a speciálně pak komunikační sítě v okolí Třeboně konečně dokresluje i fakt, že i cesta od Domanína do Třeboně byla místy opatřena haťovými chodníky („*stuckweise gebrückt*“).

Struktura sídelní sítě, jak ji odráží mapa I. vojenského mapování, se v oblasti zformovala zhruba do poloviny 14. století, a v pozdější době docházelo již jen k nečetným změnám. Ještě v pozdním středověku zaniká ves Opatovice (jméno vsi zůstalo zachováno v pojmenování Opatovického rybníka, jímž byla zatopena, a Opatovického mlýna pod rybníční hrází), po polovině 16. století pak pod vodou rybníka Svět zmizelo Svinenské předměstí Třeboně (předměstský kostel sv. Jiljí se tak ocitl izolován na jižním břehu Světa, a náhradou za demolovaný špitální a hřbitovní kostel sv. Alžběty byl založen nový téhož patrocinia na Budějovickém předměstí). Stejně ojedinělé jsou potom nově vznikající osady. Příkladem je Skalice, osada mezi Štěpáno-

²⁵ Příslušnou pasáž z textu k sekci 252 srov. níže v pozn. 50. – Dřevěný most u Hlíny přes chobot Rožmberka v místech, kde do něho vtékala Lužnice, je patrný již na Podolského plánu okolí rybníka Vdovce z roku 1613 (SOA Třeboň, Vs Třeboň, Mapy a plány, i. č. 55), a posléze i na Pachmannově mapě (1779).

Obr. č. 8. Kamenný most u Nové Hlíny, vybudovaný roku 1781; dnes spojuje břehy rybníka Vítek, odděleného v 19. století z Rožmberka. – Foto Robert Šimůnek (2013).

vicemi a Vlkovicemi, 4 ½ km JV Lišova. Na mapě I. vojenského mapování je zárodek osady uveden pod názvem *Neue Challupen*; na mapě II. vojenského mapování již pod názvem *Skalitz*.

Poloha jednotlivých vsí je charakterizována několika opakujícími se výrazy, a to ve vazbě na návrší (*Anhöhe*) anebo naopak rovinu (*Fläche*). Zhruba v polovině případů se o vsi uvádí, že leží na návrší – „*an einer Anhöhe*“ (Hrutov, Levín, Lišov, Hůrky, Vlkovice, Libín, Slavošovice, Kaliště, Zaliny, České Ohrazení, Německé Ohrazení = Ohrazeníčko, Hrachoviště, Domanín, Dunajovice), druhou polovinu tvoří ostatní případy: poloha mezi dvěma (navzájem se protínajícími) návršími je uváděna v pěti případech („*zwischen zweyen Anhöhen*“ – Miletín, Zvíkov; „*zwischen Anhöhen, welche sich bestreichen*“ – Ledenice, Petrovice, Mladošovice), po jednom případě přichází poloha pod návrším („*unter einer Anhöhe*“ – Štěpánovice), mezi a pod návršími („*zwischen und unter Anhöhen*“ – Hvozdec) a v údolí pod návrším („*in einen seichten Thal, unter einer Anhöhe*“ – Kojákovice). Jen u malého počtu lokalit je poloha označena jako rovina – co případ to specifická formulace: „*liegt zwischen morastigen impracticablen Wiesen in einer Fläche*“ (Branná); „*liegt an einen grossen Teich und in einer Tiefe*“ (Spolí); „*liegt in einer Fläche*“ (Břilice). A konečně Třeboň – její poloha je charakterizována velice výstižným způsobem: „*Alles liegt in einer Fläche, zwischen morastigen impracticablen Wiesen und mit vielen beträchtlichen Teichen umgeben*“.

Sídliště (vsi i městečka a města – na sekci 251 jde o Ledenice, Lišov a Třeboň) jsou vyznačena (bez odlišení budov z nespalných a spalných materiálů) červenou

barvou, s výjimkou Třeboně (kde je zástavba vyznačena blokově) bývá samostatnými obdélníčky různých tvarů naznačena roztroušená zástavba. Jako celek pak tvoří **půdorys sídliště** – zatímco půdorysné uspořádání měst do značné míry odpovídá, v případě vsí věrohodnost zachycených půdorysů poněkud kolísá. Představu o věrohodnosti I. vojenského mapování v tomto směru si lze ověřit na vytypovaných příkladech jak konfrontací s mapami stabilního katastru o zhruba 60–70 let pozdějšího, tak do značné míry i se stavem dnešním (rozumí se, že zde již jen v případě vsí, jejichž půdorysné rozvrhy jsou věcí do značné míry archaickou).²⁶

Nejprve se zaměříme na centrum panství – město Třeboň. Zástavba ve vnitřním městě (včetně zámeckého areálu) je vyznačena blokově; zachycen je průběh hradeb, na mapě (i dodnes v reálu) patrný především na straně severovýchodní (okolo kláštera, při Zlaté stoce) a jižní (na straně k bývalému Svinenskému předměstí, později rybníku Světu): zde nás zaujme skutečnost, že příkop, který je dodnes v terénu jasně zřetelný, je vyznačen modrou barvou, a byl tedy stále ještě naplněn vodou. Komunikace ústily do města ze tří stran, a to po dřevěných (všechny jsou vyznačeny černě)²⁷ mostech, a tak jsou také zakresleny na mapě: od západu cesta od Českých Budějovic a Lišova (Budějovickou branou), od východu cesta od Jindřichova Hradce a Stráže n. Nežárkou (Hradeckou branou) a od jihu cesta od Nových Hradů a Trhových Svinů (vnější Novohradskou a vnitřní Svinenskou branou). Předměstskou zástavbu vidíme ve dvojím směru – na východ, směrem k zamokřeným lukám, šlo pouze o roztroušenou zástavbu, zatímco na straně západní navazuje na městské hradby geometricky rozměřený prostor zámecké zahrady a dále na západ je evidentní struktura Budějovického předměstí. Prostorovou orientaci srovnatelnou s dnešním stavem nabízí především komplex hospodářského dvora (v ulici Svobody) a západně odtud pak areál hřbitova při kostele sv. Alžběty. V těsné blízkosti města jsou zachyceny dva kostely a několik kaplí. Na západ od centra města stojící kostel sv. Alžběty byl založen v poslední čtvrtině 16. století jakožto náhrada za demolovaný kostel téhož patrocinia na Svinenském předměstí, jež padlo za oběť budování rybníka Světa, a od počátku plnil funkci kostela hřbitovního. Na mapě vidíme okrasek obehnaný zdí, k níž byla přisazena podélná budova (zřejmě márnice či domek hrobníka). Kostel sv. Jiljí na jižním břehu rybníka Svět, dnes rovněž hřbitovní, je naproti tomu zakreslen jako solitér. Samotný kostel sloužil od konce 18. století jako nekropole rodu Schwarzenbergů (a v této funkci byl posléze nahrazen známou neogotickou rodovou hrobkou z let 1874–1877), ovšem založení zdejšího hřbitova je až mladšího data. Ve městě

²⁶ Možnosti postižení dynamiky vývoje půdorysného uspořádání vsí na vybraných příkladech dokumentuje M. DOHNAL, *Vesnická sídla* (jako pozn. 19), s. 50–60.

²⁷ V. BRŮNA – I. BUCHTA – L. UHLÍŘOVÁ, *Identifikace historické sítě prvků* (jako pozn. 2), s. 27.

a jeho těsném okolí vidíme dvojici solitérních čtverhranných dispozic – jednu přímo v areálu města, v prostoru mezi Novohradskou a Svinenskou branou na západě a městskou hradbou na východě (v prostoru dnešního pivovaru) a druhou již vně hradeb, cca ½ km od centra směrem na severozápad (Nový dvůr v dnešní Jiráskově ulici). Pouze na vrub blokového zachycení zástavby potom připadají další zdánlivě čtverhranné dispozice, jež jsou ve skutečnosti řadami měšťanských domů (na západní straně města, v dnešní Březanově ulici) a jádrem zdejšího kláštera (v severní části města, v těsné blízkosti farního a klášterního kostela).

Ukázkový příklad městečka, jehož půdorys formovala významná obchodní cesta, představuje Lišov, jímž po staletí procházela (a prochází) silnice ve směru České Budějovice – Třeboň – Stráž n. Nežárkou – Jindřichův Hradec. Jak na mapě I. vojenského mapování, tak i na indikační skice stabilního katastru²⁸ vidíme analogický půdorysný rozvrh zástavby, jejíž osou je probíhající cesta; v prostoru mezi severní a jižní linií zástavby vzniká rozlehlé náměstí, ve svém středu částečně zastavěné, čímž došlo k tomu, že cesta Lišovem procházela ve dvou větvích. Příkladem vsí s farním kostelem mohou být Štěpánovice, kde původem středověký kostel Nanebevzetí Panny Marie je situován v severní části obce, zatímco v jižní byly rybníčky – tento stav je zachycen na vojenském mapování i skice stabilního katastru,²⁹ přičemž Návesní rybník je v jižní části Štěpánovic podnes.

Příklady vsí Branná, Hrachoviště a Zvíkov naznačují, jak výrazně může věrohodnost mapového obsahu kolísat i v rámci jediné sekce. Branná leží na Opatovické stoce, jež protéká zhruba středem zástavby; na mapě I. vojenského mapování vidíme soustavu několika drobných rybníků, jež se v centru vsi na stoce nacházejí. Tentýž stav je zachycen na mapě stabilního katastru³⁰ a je pozoruhodné, že existuje dodnes. Což není zdaleka jediný případ svého druhu – rybníky, částečně podnes dochované, zachytíme např. i v intravilánu vsi Hrachoviště, ovšem zatímco počínaje indikační skicou stabilního katastru³¹ je rozložení zástavby do značné míry stabilní, na mapě I. vojenského mapování jsou značky domů i v místech, kde nikdy poté nebyvaly, tj. zvláště ve východní části vsi, a jedná se patrně tedy o určité zkreslení. Totéž pak – možná snad ještě výrazněji – platí o Zvíkovu, na mapě I. vojenského mapování zachyceném poněkud zvláštním způsobem, přitom urbanistický rozvrh

²⁸ http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BUD/BUD182018270/BUD182018270_index.html.

²⁹ http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BUD/BUD350018270/BUD350018270_index.html.

³⁰ http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BUD/BUD022018270/BUD022018270_index.html.

³¹ http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BUD/BUD119018270/BUD119018270_index.html.

jádra vsi okolo protáhlé návsi (s vodotečí a rybníkem) je dodnes jasně zřejmý a shodně vyplývá i z indikační skici stabilního katastru.³²

Pestrou škálu výpovědi I. vojenského mapování k otázce půdorysného rozvrhu sídlišť lze na konec rozšířit ještě na příkladu vsi Novosedly nad Nežárkou (na sekci 244) – mapa dává jasnou odpověď na otázku geneze poněkud nezvyklého půdorysu vsi (k jádru se připojuje zástavba sledující silnici do Kolenec) s kostelem excentricky umístěným na západním okraji: kostel stával po staletí jako solitér na západ od obce při silnici ke Kolencům, na I. vojenském mapování je patrna počínající zástavba v jeho těsném sousedství, ovšem proluka mezi vsí a kostelem je patrna ještě na II. vojenském mapování a teprve později se zástavba propojila.

Kostely a drobná sakrální architektura; popraviště. Kostely jsou na sekcích I. vojenského mapování vztahujících se k obvodu třeboňského panství vyznačeny červeně, s náznakem půdorysu a vepsaným znamením kříže; kaple jsou zakresleny červeným plným kruhem s křížkem v horní části. Na sekci 251 jsou zachyceny čtyři farní kostely – v případě tří z nich je červenou barvou okolo kostela vyznačena kamenná zeď kostelního a hřbitovního okrsku. Takto je tomu v Lišově, Mladošovicích i Štěpánovicích, rozměrná plocha hřbitova je vyznačena obvodovou zdí okolo kostela sv. Alžběty v Třeboni, náznak zdi, uzavírající mnohem menší okrsek, je patrný i v případě kostela sv. Jiljí na jižním břehu Světa. Čtvrtý farní (a současně klášterní) kostel sv. Jiljí v centru Třeboně je v souladu se skutečností zakreslen jakožto součást klášterního areálu. Kostely jsou pravidelně zmiňovány i ve slovním popisu, spolu s obvodovými zdmi hřbitovních areálů, a to v již naznačeném kontextu evidence potencionálních opěrných bodů.

Kaple naproti tomu až na výjimky jmenovitých zmínek v textu nedocházejí (k oněm výjimkám náleží kaple sv. Petra a Pavla u Třeboně, anebo nedaleká kaple sv. Víta při poustevně). V tomto směru je sdílnější mapa – zde najdeme kaplí více, a dokonce i boží muka jsou tu výběrově evidována (dřevěná značkou připomínající malé písmeno „t“, případně kamenná či s podezdívkou – tato jsou vyznačena červeně). Při pohledu na množství kapliček i křížků nás nutně napadne, jak relativně pozdního data je většina mikroarchitektury tohoto druhu, s níž se v krajině setkáváme. Ať již máme na mysli drobné venkovské kapličky anebo boží muka a kříže všeho druhu. Většinou pocházejí až z (pokročilého) 19. století. Což ovšem automaticky nemusí znamenat, že na dnešním místě neměly své předchůdce. Příkladem může být kaple ve Vlkovicích, stojící v místech, kde z cesty od Zvíkova odbočuje místní komunikace směrem k jihu, k Vlkovickému rybníku. Jde o kapli evidentně novodobou, zhruba z doby okolo přelomu 19. a 20. století, ovšem v těchž místech nacházíme značku pro kapli již na mapě I. vojenského mapování. Dnes dochovaná kaple není na daném místě tedy první svatyní. Velká část drobné sakrální architektury ovšem

³² http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BUD/BUD428018270/BUD428018270_index.html.

zmizela beze stopy – jmenovitě zde připomeňme, že v prostoru mezi rybníky Kaňov a Rožmberk, v místech, kde silnice přetínala Zlatou stoku, je zakreslena kaplička a boží muka. Dnes je zde již nenajdeme. Druhý případ může představovat kaplička na východ od Lišova při cestě do Štěpánovic, jež v dnešní mapě již není; naproti tomu boží muka na západním okraji Štěpánovic jsou v téže poloze, v níž je nacházíme na vojenské mapě, zachytitelná i dnes. Podobně i barokní kapličku u Opatovického rybníka (v mapě zakreslenou červeně – tedy jako zděnou) stále najdeme. V lesích u Majdalény na jihovýchod od Třeboně bývala byla již na sklonku 15. století poustevnická kaple sv. Barbory – na počátku 18. století byla nahrazena novostavbou a za josefínských reforem zrušena a postupně beze stopy zmizela.³³ Na mapě I. vojenského mapování (sekce 252) vidíme komplex s kaplí obehnanou zdí a vně, ale v těsné blízkosti, hospodářský dvůr/hájovnu zhruba čtyřhranné dispozice. Někdy poté, co byla kaple zrušena, byla v mapě přeškrtnuta.

Obr. č. 9. Vlkovice, kaplička při silnici Zvíkov – Libín, evidentně z pozdního 19. století či ještě mladší, stojí nicméně stále v těchž místech, kde je zděná kaple zachycena již na I. vojenském mapování. – Foto Robert Šimůnek (2014).

³³ Eva KOLÁŘOVÁ – Robert ŠIMŮNEK, Poustevna při kapli sv. Barbory u Branné a poustevnictví na Třeboňsku (1400–1600), Archivum Trebonense 12, 2011, s. 23–35.

Obr. č. 10. Barokní kaplička na hrázi Opatovického rybníka. – Foto Robert Šimůnek (2012).

Podíváme-li se na posvátnou krajinu v bezprostředním okolí Třeboně, jak se odráží v mapě I. vojenského mapování, můžeme konstatovat, že vedle trojice kostelů (dva kostely sv. Jiljí a kostel sv. Alžběty) v mapě najdeme ve vzdálenosti do 1–2 km od města ještě čtyři další kaple. Dvě již byly zmíněny shora – kaple sv. Petra a Pavla, stávající při cestě směr Majdaléna, stejně jako poustevnická kaple sv. Víta. V téže oblasti, na Kopečku, nedaleko treboňského popraviště, bychom našli ještě třetí kapli. Stojí taktéž při hlavní silnici vycházející z Třeboně Hradeckou branou a zasvěcena je sv. Janu Nepomuckému. Nejstarší ze jmenovaných je kaple sv. Petra a Pavla z poloviny 17. století (vystavěna 1646), dvě další pocházejí až z doby okolo poloviny 18. století (kaple sv. Jana Nepomuckého vysvěcena 1755, kaple sv. Víta je datována letopočtem 1761 na vstupním portálu, zdejší poustevna je však o něco staršího data); z téže doby pochází i kaple Nejsvětější Trojice, situovaná při silnici k Lomnici n. Lužnicí, cca 1,5 km od Budějovické brány. I ona – stejně jako kaple při poustevně svatovítské – je svými počátky spjata s někdejší treboňským primátorem Vítem Zemanem (1746); na dnešní místo byla přesunuta roku 1982 v souvislosti s rozšiřováním silnice. Na mapě ji najdeme jen hypoteticky – může se k ní vztahovat nejasný červený bod u odbočky cesty do Břilic, každopádně popisku (jako v případě kaplí na východ od Třeboně) tu nenajdeme.

Zmínili jsme již dvojici poustevnických kaplí, jež byly současně kaplemi poutními. Ani jedna z nich nepřečkala dobu josefínských reforem, ovšem případ další poutní kaple naznačuje, že i sama církev proti poutím brojila. Pokud totiž jejich cílem byla neautorizovaná sacra (kaple při studánkách, kamenech s domnělými stopami světců apod.), jež jednak odváděla příjmy farním kostelům a jednak vymykala náboženský život farnosti dohledu. Dunajovickou horu jsme již připomněli – táhlé návrší, v ploché krajině poměrně dominantní a poskytující daleký výhled. Ves Dunajovice spadala do farnosti Štěpánovice – a ve vizitaci konané roku 1712 přichází zpráva o nové kapli, kterou u Dunajovic nechal vystavět hejtman statku třeboňských augustiniánů, a to bez svolení konzistoře (v mapě ovšem zakreslena není). S ohledem na zdejší pramen, jehož léčivé účinky se osvědčily, se kaple stala cílem poutníků. Rozkvět poutního místa ovšem spadá až do 19. století, kdy ke kapli nad zázračným pamenem proudily zástupy věřících. Dunajovická hora představuje pozoruhodný případ poutního mikrosvětů 19. století (poutní kaple sv. Kříže, zastavení křížové cesty, pořízené dunajovickou obcí roku 1885).³⁴ A to v těsné blízkosti dávného, již ve středověku doloženého kamenolomu.

A pokud na mapě chybí kaple, je tím pochopitelnější, že i kříže a boží muka tu sotva můžeme očekávat v úplnosti. Poněkud překvapivě ale v některých případech chybějí i boží muka na frekventovaných místech, jako např. při silnici z Třeboně na Domanín, v místech, kde silnice prochází mezi rybníky Světem a Opatovickým. Zde se podnes dochovala (smíme-li předpokládat, že se nacházejí v primární poloze) datovaná boží muka, vótum Lorence Pergera z Rozenwertu (1649).³⁵

Ve vztahu k sakrální architektuře zdánlivě zcela disparátní jsou **šibenice** (event. popraviště – stínadla). Je tomu tak opravdu jen na první pohled: podobně jako kapličky a boží muka spadají totiž do kategorie mikroarchitektury zpravidla soliterně umístěné v prostoru, již od středověku nebylo výjimkou, že průvody provázející odsouzence na smrt se cestou zastavovaly u kapliček a božích muk, a konečně je celé skupině mikroarchitektury společný moment vizuální dominance v terénu: to

³⁴ Pavel PUMPR, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století, Brno 2010, s. 110–111; Jiří ČERNÝ, *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006, s. 62–63, uvádí, že o poutním místě jsou zprávy k dispozici až od 19. století.

³⁵ Blíže Blanka ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, disertační práce FF MU Brno 2012, s. 183, pozn. 844; fotografie malbami chatrné ceny nedávno necitlivě doplněných božích muk <http://www.kaplicky-trebonsko.cz/trebon/bozi-muka-na-hrazi-rybnika-svet/6/335/>.

platilo pro solitérní kaple stejně jako pro šibenice.³⁶ V daném případě plnily svou úlohu mementa, event. deklarace hrdelní pravomoci příslušného města (příčemž dobový vizuální účín šibenic jasně dokládají jejich často předimenzovaná vyobrazení v rámci městských vedut). Současně pak šibenice mohly sloužit jako orientační body a především z toho důvodu se objevují na mapách I. vojenského mapování. Na sekci 251 je pak skutečně zachyceno (i když ne docela zřetelně) i popraviště třeboňské. Nacházelo se severovýchodně od Třeboně při silnici na Majdalénu, nad kaplí sv. Jana Nepomuckého, poblíž pozdějšího Kotěrova vodojemu (1901); na mapě je červená značka patrna pod písmeny „o“ a „h“ v popisce *St. Johann*. Polohu popravišť v okolí měst a městeček není v drtivé většině případů složité identifikovat na základě namnoze i starších písemných, případně ikonografických a kartografických pramenů (o terénních reliktech popravišť nemluvě). Jejich zachycení na mapách I. vojenského mapování tedy většinou nemá povahu unikátního zdroje informací.³⁷ Ovšem samotná skutečnost, že popraviště se v mapách evidují, naznačuje, že se jednalo o pohledově dominantní (nepřehlédnutelný a jednoznačně identifikovatelný) prvek v krajině, a jako takový bylo proto vhodné jej v mapách určených pro potřeby vojenské evidovat. Ve slovním popisu se potom pod č. 33 připomíná spolu s kaplí sv. Petra a Pavla též dřevěná katovna („*das höltzerne Hengerhaus*“), stojící nad Mlýnskou stokou (*Gemein Bach*).

Opevněné body v krajině; hrady a tvrze. K adjektivům, s nimiž se ve slovním popisu setkáváme velmi často, náleží slovo *solid*. Označovaly se jím stavby vskutku „solidní“, tedy zjevně v daném kontextu výhradně kamenné (a cihlové), jež mohly v případě nouze sloužit jako opěrné body. Přívlastek *solid* nacházíme shodně u budov profánních i sakrálních. Formulace typu „*Hat eine solide Kirch mit Kirchhofmauer*“ (zde konkrétně je řeč o kostele v Mladošovicích) naznačují, jak dlouho přetrvalo povědomí o hrazených kostelních okrcích jakožto alespoň nouzově použitelných opevněných místech. A v případě třeboňského hřbitovního kostela sv. Alžběty se nejen eviduje, že kostelní okrsek je opatřen zdí, ale že lze odtud přehradit i cestu na Lišov: „*Kirch in einer Kirch-hof-mauer, wovon der Weg nach Lischau bestrichen*

³⁶ K tomu inspirativní stat' Achim TIMMERMAN, *The Poor Sinner's Cross and the Pillory: Late Medieval Microarchitecture and Liturgies of Criminal Punishment*, *Umění* 55, 2007, s. 362–373.

³⁷ Aby snad předcházející věta nevyzněla ve smyslu podcenění výpovědní hodnoty map I. vojenského mapování v naznačeném směru, připomeňme, že i zdánlivě dílčí téma vydá na speciální studii, mapující jeden z komponentů historické krajiny: Jan MICHÁLEK, *Topograficko-archeologický průzkum a výzkum šibenic v okrese Strakonice v letech 1995–2005* (Předběžná zpráva), *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 19, 2006, s. 303–323 (meritem práce je katalog lokalit – lokalizace a popis reliktních s reprodukcemi zákresů šibenic / stínadel na mapách I. vojenského mapování, doprovázený fotografiemi dnešního stavu).

werden kann“. V souladu s uvedeným jsou obvodové zdi kostelních / hřbitovních okrsků zakresleny červenou barvou v mapě. Adjektivum *solid* se potom výběrově objevuje i v případě dalších staveb, zvláště pak solitérních: šlo především o hospodářské dvory a mlýny (srov. níže), občasné i další budovy (hostince, hájovny apod.). Jako *solid* je ovšem uváděn i augustiniánský klášterní areál v Třeboni, přiléhající k Budějovické bráně. (Ojediněle narazíme ale i na případy, kdy se v textu evidují stavby dřevěné – o dřevěných dvorech u Třeboně bude ještě řeč, a připomenout můžeme ještě svého druhu jediný doklad, a to zmínku o dřevěných usedlostech rozkládajících se při cestě z Ledenic do Borovan („*ausserhalb [Ledenic] an dem Weg nach Forbes in Sect. 258 einige höltzerne Bauernhäuser*“). A ještě jeden typ solitérů v mapě najdeme, i když v textech o nich nepadne ani slovo – na zamokřených lukách (odtud pojmenování Mokrá luka) na východ od Třeboně najdeme na mapě roztroušené body, kreslené hnědou a zvýrazněné červenou barvou; analogie k nim bychom na jiných částech mapového listu marně hledali. I to nás tuším opravňuje k domněnce, že jde o zachycení seníků, s nimiž se v této oblasti setkáme dodnes a jež jsou poprvé zachyceny již na Stránského pohledovém plánu Třeboně (1699).

Pod dojmem právě uvedeného se může jevit jako poněkud překvapivé, že písemný operát nevěnuje pozornost (bývalým) **opevněným sídlům**, resp. opevněným polohám se zbytky hradů/fortifikací. Snad to v části případů bylo dáno tím, že solitérní hradiště / tvrziště jsou zřetelně vyznačena v mapě samé. Na sekci 251 je to především případ hradu v Ledenicích (Landštejn), jenž je na mapě zachycen jako okrouhlé návrší východně od městečka, ve vrcholové části je červenou barvou naznačena zástavba.³⁸ Z bývalých panských sídel v obvodu sekce 251 není zohledněna věžovitá tvrz ve Zvíkově – podnes stojící, a jako „*der alte Edelsitz*“ zachycená na náčrtu rozložení okolních polností (1686),³⁹ a v rámci venkovské zástavby vůbec postrádáme (především ve slovním doprovodu) zmínky o kamenných stavbách „pevnostního“ rázu. Příkladem může být i – taktéž podnes stojící, a původem snad již pozdně středověký – věžovitý špýchar v Horních Slověnicích. Selektivně jsou na mapách I. vojenského mapování evidována tvrziště – primárně přirozeně nikoli jako tvrziště, ale jako výrazné terénní útvary. Veselské tvrziště, v poloze zvané dnes Talíř, je na mapě (sekce 234) zachyceno jako okrouhlý útvar, označený zjednodušeně řečeno dvěma soustřednými kruhy, napravo od popisky *Wessely*. Analogické okrouhlé tvrziště / hradiště – navíc se zbytky zdiva – zůstalo po hrádku Fuglhausu na břehu rybníka Klec; nachází se pár set metrů od hájovny (hospodářského dvora), na mapě I. vojenského mapování nezachycené (objekt s popiskou *Hof* je dnešní dvůr U Za-

³⁸ Prostor bývalého hradu je v terénu dodnes patrný – srov. fotografie na <http://www.hrady.cz/?OID=1320>.

³⁹ SOA Třeboň, Vs Třeboň, Mapy a plány, i. č. 26 (= mapa č. 27).

hradníků), a ani po tvrzišti tu nenajdeme ani stopu (sekce 243). Se značkou (dvě věže spojené hradbou apod.) pro hrad / zámek se na mapách sledované oblasti neseznamujeme. Jediný objekt této kategorie, zámek v Třeboni, je zachycen blokovou zástavbou, relativně detailně (s ohledem na měřítko mapy) je zobrazena i přiléhající zámecká zahrada.

Hospodářské provozy se na mapě (a v doprovodném textu) objevují především v případech, kdy šlo o solitérní budovy, dvory (areály). Jako takové se ocitaly v zorném úhlu i z hlediska militárního, přičemž častěji (ovšem zdaleka ne bezvýhradně) šlo o stavby zděné, jak naznačuje adjektivum *solid* v textovém doprovodu (jako „*solider Mayerhof*“ je označován solitérní dvůr Ortvinovice, na místě zaniklé vsi, dvory v okolí Třeboně – Vrchy, Dvorce, Vranín, dvůr Obora a dále dvůr v Břilicích). Jen jedinkrát se v textu eviduje jakýsi malý, doslova řečeno: nepatrný dvůr („*ein geringer Hof*“) a roztroušené chalupy u vsi Vlkovice; s označením *Hof* figuruje i v mapě, na východ od vsi, a existuje dodnes.

Na základě mapy můžeme pozornost nejprve zaměřit na solitérní **hospodářské dvory**, zpravidla čtverhranné dispozice, situované v blízkém okolí (a zázemí) města Třeboně. Nejblíže centru města se nachází solitérní dvůr čtyřhranné dispozice (bez označení), situovaný cca 500 m SSZ od treboňského zámku – jde o již zmíněný Nový dvůr. Směrem na západ od města, při silnici na Štěpánovice, najdeme dvojici původem renesančních hospodářských dvorů, založených na místě středověkých vsí. Ve vzdálenosti cca 5 km je to Vranín (v mapě stejně jako v textovém operátu pod názvem *Kuna*, s nímž se setkáváme i na Pachmannově mapě z roku 1779, nicméně lokalita se již od středověku a stejně tak i dnes jmenuje Vranín), a zhruba v polovině cesty mezi Vranínem a Třeboní Dvorce (na mapě *Dworetz*). Jeho čtyřkřídlá dispozice je v principu dodnes patrná (bez ohledu na razantní pozdější stavební úpravy) a setkáme se s ní již na obrazové mapě treboňského panství z roku 1684 (jako pozn. 6), kde se velkoryse dimenzovaný dvůr nachází v sousedství rybníků Verfle (na severu) a Světa (na jihu). Což odpovídá Dvorcům. Těžko říci, zda dvůr také čtyřkřídlý, ale rozměrově podstatně skromnější, navíc v těsné blízkosti Dvorců, můžeme vykládat na Vranín (patrně však ano, neboť žádný další dvůr po cestě ke Štěpánovicím již na mapě nefiguruje). Dalším čtyřkřídlým dvorem, který zachytíme na mapě z roku 1684 a posléze i na mapě I. vojenského mapování, je jižně od rybníka Svět položený dvůr Vrchy, v mapě uváděný pod názvem *Berghof*. Jde o další z původem renesančních dvorů na Treboňsku, dnes takřka zaniklý. Čtverhranný areál konečně najdeme také v blízkosti Opatovického rybníka, při silnici na Brannou; je opatřen popiskem *Closter Hof*, jde však o dvůr Obora (Mühlhof, dnes Mlýnský dvůr). Silně nezřetelnou značku na hrázi Opatovického rybníka jen z domyslu identifikujeme jako původem renesanční Opatovický mlýn. V nejbližším okolí mlýna a rybníční hráze jsou patrné četné sádky a drobné rybníčky.

Obr. č. 11. Hospodářský dvůr Vranín. – Foto Robert Šimůnek (2013).

Solitérní dvory, a to opět nejčastěji čtyřkřídle dispozice, bychom našli i na řadě dalších míst. V prostoru sekce 251 je nepřehlédnutelný dvůr na jihovýchodním okraji Břilic (jde o vrchnostenský Břilický dvůr, pod tímto názvem uváděný již za posledních Rožmberků), anebo dva dvory v okolí Hrutova – jeden v jižním sousedství vsi a druhý směrem na východ, s popiskou *Hof* (nejspíše v místech dnešních samot Vykopal a U Fišáka); další analogický dvůr bychom našli na východním okraji vsi Hůrky. Za pozornost stojí i okolí Ledenic – na jejich východním okraji (870 m VSV od ledenického kostela) se dodnes rozkládá dvůr čp. 26 (samo nízké popisné číslo naznačuje jeho starý původ), na II. vojenském mapování solitér s poněkud zvláštním označením *Čausa* (snad souviselo s rodinou Čouzů, v Ledenicích doložitelnou i dnes). Dvůr čtverhranné dispozice je v těchto místech ovšem zachycen (bez popisku) již na mapě I. vojenského mapování. A dalších zhruba 600 m na východ ode dvora čp. 26 leží ještě dvory čp. 19 a 20, opět s nízkými popisnými čísly a taktéž evidované jako solitéry na mapě I. vojenského mapování (tyto jsou na mapě II. vojenského mapování s popiskou *J.H.*, tedy hájovna/myslivna – *Jägerhaus*). Pohybujeme-li se v blízkém okolí Ledenic, neměli bychom zapomenout ani na dvůr Mysletín (2 km JZ od Ledenic), stávající v místech původně středověké osady s panským sídlem; jako čtverhranný dvůr s ne docela zřetelnou věžovitou stavbou s jehlanovou střechou je zachycen na mapě třeboňského panství z roku 1684 a ovšem (spolu s nedalekou cihelnou, jejíž paměť uchovává přilehlý Cihelný rybník) i na mapě I. vojenského mapování (sekce 258).

Mysletín i další dvory, o nichž se v průvodním textu hovoří s přívlastkem *solid*, byly kamenné; automaticky bychom to předpokládali u všech solitérních hospodářských areálů, ovšem mýlili bychom se. Poněkud s překvapením totiž čteme o dvorech Hradeček / Hradečnick (dodnes solitér) a Vrchota, stávajících poměrně blízko

sebe zhruba 2 ½ km východně od Třeboně, že ještě v 60. letech 18. století se jednalo o stavby dřevěné („*Werchottahof ist ein einsichtiger Bauernhof, von welchen ohnweit ein anderer, Radeschnik genannt, stehet, beyde von Holtz erbauet.*“).

Obr. č. 12. Dvůr čp. 26 východně od Ledenic, jako solitér zachycený již na I. vojenském mapování. – Foto Robert Šimůnek (2014).

Mlýny jsou důsledně paralelně evidovány jak v mapě, tak v textovém popisu; větší část z nich se dochovala do 20. století, event. podnes, byť dávno své původní funkci již neslouží. Podobným způsobem jako mlýny (symbolem stylizovaného mlýnského kola černé barvy) bývaly označovány i hamry a vodní pily, ovšem ze slovního popisu nelze jejich existenci doložit; hamry jsou v malých počtech na třeboňském panství doloženy již od pozdního středověku, a později se zde dokonce setkáváme i s lokální těžbou rud, ovšem vždy se jednalo o záležitost spíše okrajovou; ostatně k rozvoji hamrů dochází až od sklonku 18. století, a i to nikoli na třeboňském, ale na sousedním chlumském panství. Na mapě (sekce 251) je celkem zachyceno sedm mlýnů: (1.) na východ od Levína (v textu uváděn jako *Lischauer Mühle*, což naznačovalo užívání práva Lišovských); (2.) v Hůrkách přímo ve vsi, na potoce zvaném dnes Hůrecký, na němž je na I. vojenském mapování v prostoru Hůrek zakresleno několik malých rybníčků a na západním okraji vsi jeden větší rybník; (3.) u Štěpánovic směrem na Hůrky zděný mlýn, jak naznačuje zmínka v textovém popisu: „*gegen Hurky eine solide Mühle*“; šlo o mlýn existující až do 20. století a zvaný Podšosenský; (4.) v Ledenicích je mlýn zakreslen přímo v městečku, a to na potoce pod hrází rybníka zvaného dnes Lazna (v mapě bez uvedení jména); zmiňován je i v textovém popisu; (5.–7.) v Třeboni a jejím blízkém okolí bychom našli 3 mlýny – první přímo v Třeboni, kde je zakreslen na Zlaté stoce, na linii městských hradeb (u pivovaru), jež stoka obíhala, a ve slovním popisu je uváděn jako zděná stavba

(„vor der Stadt gegen den Closterhof an der Goldenen Bach ist ein gemauerte Mühle“); stále v týchž místech stojí mlýn, zvaný dnes Zelenkův. Druhým mlýnem je již shora připomínaný mlýn Opatovický, v textu evidovaný pod č. 26 („Closterhof. Ein solider Mayerhof und Mühle“). A konečně třetí mlýn najdeme u bývalé poustevny s kaplí sv. Víta na SSV od Třeboně: dle tradice (fixované letopočty na budově: 1604 – 1860 – 1909 – 1920) by pozdější „Umělý válcový mlýn Josefa Jindry“, na počátku 20. století stejně jako dnes označovaný jako obecní mlýn, měl svůj původ již v raném 17. století.

Obr. č. 13. Obecní mlýn u Třeboně. – Foto Robert Šimůnek (2013).

Z ostatních solitérních areálů lze připomenout ještě **ovčiny**, **sádky** a tzv. **bašty** u rybníků. Zajímavý příklad v tomto směru představuje ovčín a sádky u původem renesanční tzv. bašty na hrázi rybníka Rožmberka (sekce 243 a 251). Analogický případ areálu tohoto typu představuje dvůr (někdy také označovaný jako bašta) Šaloun spolu se sádkami, pod hrází rybníka Velký Tisý (sekce 243), kde dvůr i sádky najdeme podnes. Na severozápad od Zalin stojí solitérní hospodářský komplex zvaný dnes Ovčín; na mapě I. vojenského mapování je jako *Stuha Schäf.* (ve slovním popisu s nezbytným adjektivem jakožto „solide Schäfferei Stuhi“); název ovčina v sobě uchovával památku zaniklé vsi Vzтуhy.

Obr. č. 14. Georeferencovaná sekce 251 I. vojenského mapování. Křížkem a číslem jsou označeny identické body. Do obrazu sekce byla před transformací přidána pravidelná čtvercová síť, která po transformaci názorněji ilustruje míru deformace v různých částech sekce. Velká lokální deformace je vidět v části na východ od Třeboně, která je způsobena chybným zakreslením celé oblasti. Cesta od Hradecké brány je na sekci zakreslena směrem na východ, ale ve skutečnosti vede směrem severovýchodním. Taková deformace v přehledném terénu s dostatkem dobře viditelných bodů ukazuje spíše na záměrnou lokální deformaci, která vznikla při sestavování sekce, aby kresba v hrubých rysech navazovala na okolní mapové sekce.

Třeboňsko na mapách I. vojenského mapování – hodnocení přesnosti

Shora naznačené okolnosti a podmínky, za jakých I. vojenské mapování habsburské monarchie probíhalo, měly značný vliv na přesnost map (výpovědí svého druhu je rektifikace, k níž se přikročilo po pouhých dvou desetiletích). Svou nezanedbatelnou roli tu sehrály dobové aspekty ryze technického rázu: potřeba provést mapování monarchie co možná rychle, ale přitom z finančního hlediska úsporně. Mapování proto probíhalo bez vybudování jednotné trigonometrické sítě a s omezeným počtem důstojníků na tuto práci vyčleněných. Podkladem pro mapování byla zvětšená Müllerova mapa, do které se metodou à la vue zakreslovala krajina, sídla, cesty i výškopis. Z kartografického hlediska se tedy postupovalo nesprávně, „z malého do velkého“, kdy se do méně přesné zvětšeniny Müllerovy mapy (srov. obr. č. 1) přesněji zakreslovaly detaily. Jinak řečeno se do mapy v měřítku 1 : 132 000 zakreslovala mapa v měřítku 1 : 28 800. To samozřejmě způsobilo různé nesoulady ve vzdálenostech i směrech, proto se musela kresba při sestavování sekce různě deformovat, aby na sousedních sekcích alespoň zhruba odpovídala. Navíc různé listy mapovali různí důstojníci s nejednotným postupem, a každá sekce může proto vykazovat specifické systematické chyby.

Je tedy zřejmé, že polohová přesnost objektů v mapách I. vojenského mapování není velká a navíc se liší sekci od sekce. Z výsledků dosavadního bádání k otázce polohové přesnosti I. vojenského mapování vyplývá, že střední polohová chyba objektů v mapě se pohybuje mezi 150 až 400 metry, v horských oblastech ovšem polohové odchylky přesahují 700 metrů.⁴⁰ V rámci této studie byla pro analýzu přesnosti map I. vojenského mapování použita pouze sekce 251 bez vlivu sekcí sousedních.

Aby bylo možné provádět analýzy polohové přesnosti, je nutné nejprve sekci lokalizovat do vhodného souřadnicového systému, tzv. georeferencovat.⁴¹ Vzhledem

⁴⁰ V. BRŮNA – I. BUCHTA – L. UHLÍŘOVÁ, Identifikace historické sítě prvků (jako pozn. 2); Bohuslav VEVERKA, Georeferencování map historických vojenských mapování na území ČR, in: GISy ve státní správě, red. Josef Falt, Pardubice 2004 (nestr.); Jaroslav PEŠTÁK – Růžena ZIMOVÁ, Polohová přesnost objektů na mapách prvního a druhého vojenského mapování, Kartografické listy č. 13, 2005, s. 92–100; Jiří CAJTHAML, Tvorba souvislé mapy I. vojenského mapování Habsburské monarchie – testovací oblast Ústecký kraj, Geodetický a kartografický obzor 59 (101), 2013, s. 212–219.

⁴¹ Georeferencování je postup, kterým se digitální mapě přiřadí geografické souřadnice v referenčním souřadném systému s využitím znalosti kartografického zobrazení. Pro georeferencování se využívají identické body, u kterých jsou známy snímkové souřadnice digitální mapy a geografické souřadnice. Pomocí identických bodů se naskenovaná stará mapa transformuje do souřadnicového systému pomocí vhodného transformačního klíče. Za souřadnicový systém se nejčastěji volí systém jednotné trigonometrické sítě katastrální (S-JTSK), ve kterém jsou vyhotovena státní mapová díla.

k okolnostem vzniku map I. vojenského mapování není jejich georeferencování triviální a jednoznačnou záležitostí, ale záleží na volbě identických bodů, jejich počtu i rozmístění v sekci. Na sekci 251 byly za identické body zvoleny kostely a malé sakrální stavby, které jsou v mapě I. vojenského mapování dobře identifikovatelné a v krajině stojí dodnes. U nich lze očekávat, že se jejich poloha ani po 250 letech nezměnila a můžeme je tedy označit za spolehlivé. Lze se také domnívat, že i v době mapování byly kostely a kapličky v krajině dobře z dálky viditelné a že byly kostelní věže využity rekognoskujícími a mapujícími důstojníky jako pevné body, od kterých odměřovali vzdálenosti a úhly. Dále byly v místech, kde byl nedostatek sakrálních staveb, zvoleny jako další identické body křižovatky cest v obcích.

První transformací, která byla na sekci 251 aplikována, byla shodnostní transformace.⁴² Tato jednoduchá transformace pomocí identických bodů umístí sekci do souřadnicového systému tak, že ji nijak nedeformuje. Výhodou této transformace je, že neeliminuje nepřesnosti mapování a lze tak spočítat střední polohovou chybu objektů tak, jak byly v minulosti zmapovány. Střední polohová chyba byla v tomto případě vypočtena na 529 metrů. Takto velká chyba neumožňuje smysluplné provádění dalších analýz nad mapou, např. odměřování vzdáleností mezi sídly, počítání výměr rybníků, lesů, porovnávání obsahu s novějšími mapami.

Pro dosažení plastičtějších výsledků lze sekci transformovat pomocí sofistikovanější elastické transformace s využitím kolokace.⁴³ Tato transformace umístí identické body souřadnicového systému mapové sekce přímo na identické body ve skutečnosti (např. do souřadnicového S-JTSK). Tím se sekce elasticky zdeformuje tak, že se co nejvíce v okolí identických bodů „přimkne“ k dnešním správným rozměrům. Po provedení elastické transformace činí průměrná polohová chyba 298 metrů. V návaznosti na shora uvedené nutno znovu zdůraznit, že uvedené hodnoty polohových chyb se vztahují pouze k sekci 251 a pro sousední sekce oblasti Třeboňska mají jen orientační výpovědní hodnotu. Určitou roli tu hrají i počty a roz-

⁴² Shodnostní transformace je lineární transformace souřadnic, která zachovává rozměr, tj. měřítkový koeficient je roven 1. Při jejím provedení dochází k posunutí a rotaci výchozího souřadnicového systému do cílového souřadnicového systému.

⁴³ Tuto novou transformaci navrhl tým z Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického, v. v. i. Transformace řeší vztah mezi dvěma souřadnicovými systémy s ohledem na přesnost kontrolních bodů a na nehomogenní distorzi v souřadných systémech. Elastická transformace byla poprvé využita pro georeferencování map III. vojenského mapování a publikována na mezinárodní kartografické konferenci v Drážďanech 2013 (srov. Milan TALICH – Lubomír SOUKUP – Jan HAVRLANT – Klára AMBROŽOVÁ – Ondřej BÖHM – Filip ANTOŠ, Georeferencing of the Third Military Survey of Austrian Monarchy, in: Proceedings of the 26th International Cartographic Conference, Dresden, Germany, 25–30 August 2013, s. 898–899 (plná verze http://naki.vugtk.cz/media/doc/publikace/talich_et_al-georeferencing_3ms-ICA_Dresden_2013.pdf).

místění identických bodů, na jejichž podkladě zkoumáme, s jakou přesností se před 250 lety mapovalo.

Georeferencovanou mapu lze prohlížet v desktopovém software pro práci s GIS,⁴⁴ případně si lze mapu připojit do webové aplikace, např. MapComparer, která je dostupná na www.virtualnimapovasbirka.cz. MapComparer je aplikace, která vznikla v rámci projektu „Kartografické zdroje jako kulturní dědictví“ (srov. pozn. v záhlaví studie) a je vhodná pro prohlížení, analýzu a vzájemné porovnávání starých map, jež jsou georeferencované a na internetu zpřístupněné formou webové mapové služby (WMS).⁴⁵ V této aplikaci lze z takto zpřístupněných map odměřovat vzdálenosti či odečítat plochy. Pomocí funkce zprůhledňování map je také možné porovnávat různé staré i současné mapy mezi sebou. Uživatel má tak k dispozici nástroje pro provádění vlastních analýz starých map.

Třeboňsko je významná rybníkářská oblast, proto byly zkušebně na georeferencované sekci 251 spočítány výměry vybraných rybníků a porovnány se současnými výměry. Z následující tabulky je vidět, že rozdíly ve výměrách jsou poměrně velké. To může být způsobeno nepřesností při mapování rybníků, ale i změnou rozlohy v průběhu 250 let. Např. kostel sv. Jiljí se dnes nachází při břehu rybníka Svět, kdežto na sekci 251 je od břehu vzdálen cca 200 m.

Tab. 1: Porovnání výměr rybníků na sekci 251 I. vojenského mapování se současnými výměry.

název rybníka	vodní plocha současná (ha)	vodní plocha na sekci 251 (ha)	rozdíl (ha)
Svět	192	387	-195
Opatovický	137	147	-10
Spolský	90	142	-52
Vlkovický	83	66	17
Výskok	58	35	23

Reliéf je v mapě znázorněn šrafy spádnic a lavírováním. Oproti Müllerově mapě, kde byl výškopis zachycen tzv. kopečkovou metodou, bylo použití šraf velkým posunem v zachycení a znázornění výškopisu. Nelze z něj samozřejmě odečítat nadmořské výšky ani odečítat místa se stejnou nadmořskou výškou jako u vrstevnic.

⁴⁴ GIS (Geografický informační systém) je systém pro získávání, správu, analýzu a vizualizaci prostorových dat, v tomto případě myšlen jako software, např. ArcGIS, QGIS, GRASS a jiné.

⁴⁵ WMS je standardizovaná služba podporovaná Open Geospatial Consortium pro sdílení rastrových map na internetu.

Pomocí šraf je ale terén vykreslen s velkým detailem. Na sekci je více členitý než ve skutečnosti a v některých místech přehnaně kopcovitý a strmý. To ale bylo ovlivněno použitou metodou šraf a lavírování, aby mapa působila více plasticky a aby byl výškopis z mapy lépe čitelný. Pro lepší představu a snazší porovnání, jak zakreslení výškopisu odpovídá dnešní realitě, byl přes sekci položen současný výškopisný model vykreslený pomocí vrstevnic (srov. obr. č. 15).

Obr. č. 15. Cesty směřující na jih od Lišova k lesu Slabec na I. vojenském mapování, sekce 251, se znázorněním současného terénu pomocí vrstevnic.

Hodnocení přesnosti map I. vojenského mapování je velice obtížné. V podstatě nevíme, s jakou přesností byly objekty do mapy zachyceny. Můžeme se dohadovat, zda byly např. kostely jako přirozené signály z dálky dobře viditelné zakresleny přesněji než jiné stavby nebo přírodní útvary. Nevíme, která místa v sekcích byla záměrně deformována už při jejich sestavování. Střední polohová chyba se na sekcích pohybuje v řádu stovek metrů. Chceme-li přesnost „zvýšit“, je třeba použít sofistikovanější transformaci s dostatečným počtem identických bodů. V tomto případě bylo použito 17 bodů, ale lze doporučit alespoň dvojnásobek identických bodů. Pro sběr spolehlivých identických bodů je důležitá znalost lokality na mapě zobrazené, velkým pomocníkem je slovní popis k dané sekci a v neposlední řadě je užitečné využití jiných kartografických pramenů, např. mapy stabilního katastru, II. i III. vojenského mapování, současných leteckých snímků. Vzhledem k velkým polohovým chybám a lokálním deformacím mapy není I. vojenské mapování příliš vhodné k prosto-

rovým analýzám. Z mapy vyčteme, kde byl dříve rybník, les, kudy přibližně vedla cesta ze vsi do vsi, kde byl mlýn, kaple apod., ale budeme-li se pokoušet z map odměřovat vzdálenosti nebo plochy, je třeba brát získané hodnoty s velkou rezervou.

Georeferencování map I. vojenského mapování a spojení všech sekcí v bezšvovou mapu je v současnosti výzvou kartografů, zabývajících se starými mapami. Je třeba mít na paměti, že georeferencováním původní mapu I. vojenského mapování významně deformujeme, „natahujeme“ ji na dnešní velmi přesné mapy a opravujeme tak tehdejší nepřesnosti vzniklé při mapování krajiny. Nabízí se ovšem otázka, zda tím vlastně na podkladě starých map nevytváříme nové mapové dílo.

Závěr

I. vojenské mapování nabízí pozoruhodný vhled do krajiny v době po polovině 18. století. Předkládaná studie sleduje dvojí základní cíl: (1.) v obecné rovině poukázat na škálu možností, ale také limitů výpovědi I. vojenského mapování a (2.) toto spektrum demonstrovat na příkladu Třeboňska, unikátně dochované hospodářské kulturní krajiny, pro niž výpovědi tohoto mapování nebylo dosud v širším měřítku využito. Paralelním studiem mapy a doprovodného slovního popisu (který je pro sekci 251 zpřístupněn v ediční příloze), dodnes často nedoceňovaného, bylo navíc možné si ukázat, nakolik byly tyto dvě složky od počátku navzájem spjaté a ve své výpovědi tvoří jediný celek.

Výrazněji z textu než z mapy vyplývají i limity výpovědní hodnoty I. vojenského mapování – snad více než rozličnými nepřesnostmi při mapování dané úhlem pohledu důstojníků rekognoskujících terén, zakreslujících jej do mapy a v textové podobě vtělujících své poznatky do slovního popisu. Evidovány jsou totiž prvořadě momenty relevantní z militárního hlediska – charakter terénu, průchodnost / průjezdnost cest, dostupnost pitné vody, solitérní stavby apod., naopak o druzích a prostorové skladbě hospodářsky využívaných ploch se na mapě ani v textech nehovoří. Výpovědní hodnota těchto údajů je z hlediska studia krajiny té doby přesto zcela zásadní – a ukazuje se (nezbytnou konfrontací s dalšími písemnými i kartografickými prameny), že přes všechny nepřesnosti a v některých případech snad přímo nesrovnalosti jde o výpověď v řadě ohledů autentickou. To platí evidentně o sídelní síti (a to včetně již zmiňovaných solitérních objektů), terénu (močálovitý apod.), struktury hlavních komunikací (v případě ostatních je problematická jejich klasifikace v mapě a tudíž jejich interpretace) i rozložení rybníků, luk, lesů i ostatních ploch. V případě třeboňského panství se v tomto směru nabízí především výpověď ve vztahu k rybníční soustavě, a jakkoli většina rybníků zůstala nepojmenována, na mapě zachycena byla a je možné tento stav konfrontovat s o málo mladší Pachman-

novou mapou třeboňského panství, zaměřenou primárně na evidenci rybníků (1779);⁴⁶ v případě některých rybníků může mít mapa a textový doprovod i specifickou výpovědní hodnotu – například ilustrují poslední fázi existence dlouhodobě neprosperujícího a postupně zanikajícího rybníka Hradečku u Třeboně. Sonda do oblasti Třeboňska konečně nabízí i ilustraci z hlediska techniky vzniku mapových sekcí a jejich slovního doprovodu – vycházíme-li z předpokladu, že vše, co je v mapě a textech uvedeno, je výsledkem rekognoskace *à la vue*, potom absence rozličných údajů z hlediska vzniku mapy podstatných naznačuje, že prohlídka terénu asi nebyla ve všech případech docela důsledná, ba někdy jsme na pochybách, zda vůbec reálně proběhla (ukázkově jsme v tomto smyslu mohli uvažovat nad několika typy chybějících údajů v případě Dunajovické hory – nezmiňuje se zdejší možnost výhledu, zachycena není ani poutní kaple ani lom).

V literatuře, a to i v moderních a z hlediska studia výpovědi I. vojenského mapování inspirativních studiích, se můžeme setkat s názory, že na mapách je zobrazena krajina v době přelomu, ještě s relikty renesanční, ba středověké krajiny. Není sporu o tom, že mnohé z toho, co na mapách vidíme, je původem z doby renesanční, ba v některých případech i starší (v tomto směru především sídelní síť a část rybníční sítě). Mnohé z toho se dochovalo podnes, vzdor všem proměnám, jimiž krajina od doby I. vojenského mapování prošla. Pravda je, že třeboňská krajina, jen v malém měřítku a zčásti dočasně postižená vlnou rušení rybníků okolo přelomu 18. a 19. století a jen okrajově zasažená průmyslem, je svým způsobem unikát – určující krajinný prvek, tedy rybníční soustava, sahá svým původem do značné míry skutečně do období 15.–16. století, nicméně přesto je třeba při posuzování výpovědní hodnoty map i textů se mít na pozoru před příliš velkorysými retrospektivními projekcemi zachyceného stavu. Tak jako každý „jednorázový“ pramen je svého druhu svědectvím statickým, k danému okamžiku. Úkolem historika je potom pokusit se o zasazení tohoto svědectví do rámce (dynamického) vývoje krajiny; že se při tom neobejde bez spolupráce s odborníky dalších vědních oborů, je samozřejmé.⁴⁷

⁴⁶ Na mapě (jako pozn. 6) je zakresleno a prostřednictvím legendy evidováno 66 rybníků a 2 vodoteče (Zlatá stoka a Lužnice).

⁴⁷ Cestu k co možná plastické rekonstrukci krajin minulosti představuje propojení výpovědi pestré škály pramenů písemných, kartografických i obrazových na straně jedné a vnímavá interpretace dochovaných krajinných reliktnů na straně druhé – pěknou ukázkou je kniha Ivany TRPÁKOVÉ, *Krajina ve světle starých pramenů*, Praha 2013. Ze sledovaného regionu může dokladem za všechny být kniha Dagmar DYKYJOVÉ, *Třeboňsko. Příroda a člověk v krajině pětileté růže*, Třeboň 2000, určená širšímu publiku, avšak velice inspirativní právě pohledy na dnešní krajinu z různých úhlů, historický nevyjímaje.

Příloha – slovní popis k sekci 251 I. vojenského mapování (edice)

I. vojenské mapování – Čechy, textový operát, kniha č. 18, s. 1–24 stránkování pro sekci 251 / s. 492–515 průběžného stránkování (v souladu s tím je stránkování uváděno i v rámci edice). Národní archiv Praha, mikrofilm.

Pozn.: V edici je velkou měrou zachován způsob psaní v originálu, jehož autor byl v řadě ohledů nedůsledný – např. *Sect* / *Sect.* / *Section* je označení pro sekci, případy typu *genant* i *genannt*, v podobě originálu zůstávají i specifické způsoby psaní typu *Marckfleck* (místo Markt-flecken), *lezt* (místo letzt) apod. Naproti tomu důsledně (i za cenu odchylky od originálu) jsou uváděna velká písmena na začátku podstatných jmen a všech místních a pomístních názvů (jejich psaní je ovšem ponecháno zásadně ve tvaru originálu; počítaje v to i kolísání v případě samotné Třeboň – tedy zpravidla *Wittengau*, ale občasné i *Wittingau*); podobně pak slovesa jsou uváděna zásadně s malými počátečními písmeny, vzdor nedůslednostem typu *Traversiren*, *Scarpiren*, ale *aufweichen*, *passiren* i *Passiren* apod. Interpunkce (namnoze zcela nahodilá) byla upravena tak, aby odpovídala dnešním zvyklostem členění vět a usnadnila tak orientaci v textu.

§. 1/492

SECTIO CCLI

§. 2/493

[Nepopsáno]

§. 3/494

Sectio 251. / Bechiner Creiß

Nro 1 Hrutow

Liegt an einer Anhöhe, welche das Orth dominiret, die hier befindlichen Teiche haben vermengten Boden, für Menschen und Vieh trinckbahres Wasser, die gegen Hurki liegende Wiesen sind morastig und in Nothfall zu Fuß zu passiren. Die Waldung gegen Wellechwin in Sect. 243 und Lewin hat vermischtes Holtz, wegen steinig und moßigen Boden nur für Infanterie zu traversiren.

Ist entfernt kleine ½ Stund von Hurki und Lewin, ½ Stund von Wellechwin, 1 ¼ Stund von Maselow, beyde in Sect. 243.

Die Wege seynd bey trockner Zeit practicable, bey Regenwetter aber beschwehrlich mit schweren Wagen zu passiren.

Nro 2 Lewin

Liegt an einer Anhöhe, von welcher es dominiret wird, und 400 Schritt von Dorf die solide Lischauer Mühl, die Teicheln haben sandigen Boden, trinckbahres Wasser, und sind für träncken bequem; die gegen Wellechwin stuckweis stehende Waldung ist zwar meistens schütter hochstämmig, wegen steinig und moßigen boden aber nur zur Noth von Cavallerie und Infanterie zu traversiren.

Ist entfernt gute ¼ Stund von Lischau, gute ½ Stund von Hurki und Wellechwin in Sect. 243, ¼ Stund von Hrutow, gute ¾ Stund von Gellmo in Sect. 250.

Die Wege werden bey Regenwetter beschwehrlich, sonst aber seynd practicable, der hohle Ausgang nach §. 4/495 Wellechwin in Sect. 243 ist weder zu traversiren noch zu scarpiren.

Nro 3 Lischau

Ein Marckstadt mit einer soliden Kirch und Kirchhofmauer, liegt auf einer Anhöhe, welche die Gegend dominiret und einen weiten Terrein entdeckt, die Teichl beym Orth und neben der Budweisser Landtstraße, ein auch in den Wald gegen Giwno in Sect. 250, haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser. Der Wald zwischen hier und Giwno, ein auch jener, wodurch gedachte Landtstraße gehet, ist dick hochstämmig, nicht zu traversiren.

Ist entfernt $\frac{3}{4}$ Stund von Hurky, Zwikow und Giwno in Sect. 250, 1 $\frac{1}{4}$ Stund von Hur, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Hwozdetz, gute $\frac{3}{4}$ Stund von Stiepanowitz und Gellmo in Sect. 250, gute $\frac{1}{4}$ Stund von Lewin.

Die Landt- und Poststraße von Wittingau über Stiepanowitz hiedurch nach Budweiss ist stückweis gebrückt, umsonsten nebst allen übrigen Wegen practicable, nur bei Regenwetter wegen leimig mit Sand verwischten Boden beschwehrlich; der Hohlweg nach Stiepanowitz ist zu scarpiren.

Nro 4 Hurky

Ein zerstreutes Dorf, worinnen eine solide Mühl, liegt in einer Anhöhe, welche selbiges dominiret, das durchfliessende Bächl kann mit Wägen der hohen Ufern wegen nicht passiret werden, über solches ist beym Eingang des Dorfs ein höltzernes Brückel, alwo der Bach bey Regen auf beyden Seiten austritt und Kothlacken hinterlasset, mithin ohne Reparatur sehr beschwehrlich zu passiren ist. Die kleine himmel Teichl haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser.

[s. 5/496] Ist entfernt kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Miletin, $\frac{1}{2}$ Stund von Lewin, Hrutow und Slowenitz in Sect. 243, $\frac{3}{4}$ Stund von Lischau.

Die Wege sind, wie in vorigen Nro, beschaffen, der Fußsteig nacher Lischau und Hrutow kann zu zweyen beritten und zur Noth mit leichten Wägen befahren werden.

Nro 5 Miletin

Liegt zwischen zweyen Anhöhen, welche das Dorf bestreichen und dominiren, die in und um dasselbe liegen. Die Teichl haben sandigen Boden, trinckbahres Wasser und sind zur Pferdträncke bequem, der durchfliessende kleine Bach ist wegen morastigen Ufern nur über das in Orth befindliche holtzerne Brückel zu passiren, jedoch zur Noth am Ende des Dorfs bey trocknen Wetter durchzufahren; nicht minder seyndt die morastigen Wiesen impracticable. Die Waldung zwischen hier und Pržilitz, wie auch das kleine Stück gegen Lischau ist meistens schütter hochstämmig, von Cavalerie und Infanterie, auch zur Noth mit Wägen zu traversiren.

Ist entfernt 1 gute Stund von Pržilitz, $\frac{1}{2}$ Stund von Stiepanowitz, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Hurky und Slowenitz in Sect. 243, gute $\frac{3}{4}$ Stund von Dunagitz.

Der Grund ist sandig, mit Leim vermischt, daher die Wegen in Sommer gut seynd; bey Regenwetter aber erweichen sie und werden beschwehrlich, der Fußsteig nach Stiepanowitz kann nur einzeln gegangen, jener aber nach Dunagitz und Slowenitz Sect. 243 mit zweyen beritten werden.

Nro 6 Stiepanowitz

Liegt unter einer Anhöhe, welche solches dominiret, hat [s. 6/497] eine solide Kirch mit Kirchhofmauer, wie auch gegen Hurky eine solide Mühle; der Teichel bey solcher, auch die in und neben dem Dorf haben sandigen Boden und trinkbahres Wasser, können zur Pferdträncke gebräucht werden; das kleine durchfliessende seichte Bächel ist allenthalben zu passiren. Das

Wäldl gegen Hurky ist von vermengten Holtz und kann an einigen Orthen mit Cavallerie und Infanterie traversirt werden. Rechts ueber die Landes Strassen nach Jiuna ist ein bey 100 Schritt breitter kleiner Morast, welcher beschwerlich zu Fuß passiret werden kann.

Ist entfernt 1 $\frac{3}{4}$ Stund von Wittingau, gute $\frac{1}{2}$ Stund von Jiuna, $\frac{1}{2}$ Stund von Miletin, $\frac{3}{4}$ Stund von Lischau, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Hwozdetz.

Die von Budweis über Lischau hierdurch nach Wittingau gehende Post- und Landtstrasse samt den übrigen Wegen ist practicable, bey Regenwetter aber wegen weichen Boden beschwehrlich fortzukomen; die Hohlenwege nach Lischau, Jiuna und Pržilitz sind zu scarpiren.

Nro 7 Hwozdetz

Liegt zwischen und unter Anhöhen, welche das Dorf dominiren, die Teichel in und ausser dem Dorf haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser; dann sind die Wiesen unter den Stiepanowitzer Weg morastig und impracticable; der Wald Slabetz ist dick hochstämmig, nicht zu traversiren.

Ist entfernt kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Zwikow, Lischau und Stiepanowitz.

Die Wege seynd stets practicable, Grund und Boden ist sandig, mit Leim vermisch.

s. 7/498

Nro 8 Wilkowitz

Liegt an einer Anhöhe und ohnweit davon ein geringer Hof und einige zerstreute Kaluppen, wird von denen umliegenden Anhöhen dominiret; der grosse am Dorf und die in denselben liegende Teiche haben sandigen Boden und für Menschen und Vieh trinckbahres Wasser; die Wiesen neben den Dorf aber seynd morastig und impracticable, wie dann auch das Dorf wegen beständigen Kothlacken einmahlen passiret, sondern über den Teichdamm marschiret werden muss, das Eck des Waldes zwischen hier und Libin ist von vermengten Holtz, aber wegen dorinnen befindlichen morastigen Flecken nicht zu traversiren.

Ist entfernt gute $\frac{3}{4}$ Stund von Zahlin, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Zwikow und Slaboschowitz, kleine $\frac{3}{4}$ Stund von Libin, 1 $\frac{1}{4}$ Stund von Galischen.

Der kleine hohle Ausgang kann scarpiret werden, übrigens sind die Wege practicable.

Nro 9 Libin

Liegt an einer Anhöhe, welche das Dorf dominiret. Die in und das nechst an Dorf gelegene Teichl haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser, auch Gelegenheit zum hineinreuthen. Der Wald zwischen hier und Kuna vid. Nro 29, jener aber zwischen hier und Petrowitz ist dick hochstämmig, nicht zu traversiren.

Ist entfernt kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Slaboschowitz, 1 Stund von Mladoschowitz, $\frac{1}{2}$ Stund von Spoly, $\frac{3}{4}$ Stund von Stiepanowitz.

Der zwischen denen Teichen über die Wiesen nach Mladoschowitz gehende Weg ist vor schwere Wagen morastigen Bodens halber impracticable, die übrige s. 8/499 Wege seynd in trockenen Sommer gut, bey anhaltenden Regen aber beschwehrlich zu befahren.

Nro 10 Slaboschowitz

Liegt auf und an einer Anhöhe, von welchen es dominiret wird; der Teich, über dessen Damm der Weg nach Petrowitz gehet, wie auch die 3 kleinen oberhalb selbigen, haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser, man kann aber nur bey denen Dämmen zur Trincke beykommen;

die Wiesen seyndt stets morastig und ausser denen Wegen impracticable. Die Waldung zwischen hier, Ledenitz, Petrowitz und Zahlin ist dick hochstämmig und morastig, auch nicht zu traversiren.

Ist entfernt kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Libin und Wlkowitz, 1 Stund von Ledenitz. kleine 1 Stund von Zahlin, gute 1 Stund von Petrowitz.

Die Wege sind, wie bey Nro 7 beschrieben worden.

Nro 11 Zwikow, in der Müllerschen Charte Swikow

Liegt zwischen zweyen Anhöhen, wovon jene, darüber der Weg nach Lischau gehet, die dominirende ist; die Teichel in und um das Dorf haben morastigen Boden und kein genussbahres Wasser, der nächst liegende Wald Slabetz ist bey Nro 7 beschrieben worden, die Wiesen sind stets morastig und impracticable, auch das Dorf wegen morastigen Boden mit schweren Wagen sehr beschwehrlich, bey Regenwetter aber gar nicht zu passiren.

Ist entfernt kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Wlkowitz und Hwozdetz, $\frac{3}{4}$ Stund von Lischau, gute $\frac{3}{4}$ Stund von Stiepanowitz.

Der Hohlweg nach Lischau kann ausgewichen werden, ansonsten sind die Wege practicable.

Nro 12 Uortinowetz. – Stuhi Schäf.

Ein solider Mayerhof, wird von der Anhöhe, worauf s. 9/500 die solide Schäfferei Stuhi genannt stehet, dominiret; die bey beyden sich befindliche Teichl haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser, auch Gelegenheit hinein zu reuthen.

Ist entfernt gute $\frac{1}{4}$ Stund von Zwikow, kleine $\frac{1}{4}$ Stund von der Schäfferey Stuhi, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Zahlin.

Die Wege sind practicable.

Nro 13 Galischen

Liegt an einer Anhöhe, welche solches dominiret, die kleine Teichl beym Orth haben morastigen Boden und nur fürs Vieh trinckbahres Wasser, welchen auch beygekommen werden kann; die Wiesen neben den Zahliner Weg sind morastig und impracticable, der darinnen liegende Teich hat kein genussbahres Wasser.

Ist entfernt gute $\frac{1}{2}$ Stund von Zahlin, $\frac{1}{2}$ Stund von Pfaffendorf in Sect. 250 und Böhm. Baumgarten, gute $\frac{1}{4}$ Stund von Tržebotowitz in Sect. 250.

Der Weg nach Zachlin ist wegen morastigen Boden vor schweren Wägen stets beschwehrlich, und bey Regenwetter gantz und gar nicht zu befahren, die übrigen aber sind practicable und leimen nur bey Regenwetter auf.

Nro 14 Zahlin

Liegt auf einer Anhöhe, welche die Gegend bestreicht; die umliegende Teiche haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser; der Wald zwischen hier, Slaboschowitz und Ledenitz ist dick hochstämmig und impracticable.

Ist entfernt gute $\frac{1}{2}$ Stund von Galischen, gute $\frac{3}{4}$ Stund von Slaboschowitz, Wlkowitz und Pfaffendorf in Sect. 250, $\frac{1}{2}$ Stund von Zwikow und Böhm. Baumgarten.

Der Weg nach Galischen ist stets beschwehrlich und bey Regenwetter vor schweren Wagen impracticable. s. 10/501 Die übrigen Wege seynd nur bey üblen Wetter schlecht.

Nro 15 Böh. Baumgarten

Liegt auf einer Anhöhe, welche solches dominiret, die Wiesen gegen Zahlin seynd morastig und impracticable; die darinnen liegende Teichl haben nur fürs Vieh genußbahres Wasser, ist aber wegen Morast nicht beyzukomen.

Ist entfernt von Teutsch Baumgarten eine gute Viertel Stund, ½ Stund von Zahlin, Galischen und Tržibotowitz in Sect. 250, ¾ Stund von Ledenitz, kleine ¾ Stund von Stropsche in Sect. 250.

Die uhnweit vorbey gehende Budweiser Fuhrstrasse nach Österreich, samt denen übrigen Wegen, seynd zwar practicable, bey Regenwetter aber beschwehrlich, der hohle Ausgang nach Zahlin und Teutsch Baumgarten kann scarpiret werden.

Nro 16 Teutsch Baumgarten

Liegt auf einer Anhöhe, von welcher selbiges dominirt wird, und alwo mann einen weiten Terrein entdeket; die himmel Teichl in Orth, wie auch die in Thal zwischen hier und Missetin liegende, haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser.

Ist entfernt ¼ Stund von Böhmischem Baumgarten, ½ Stund von Ledenitz, ¾ Stund von Stropsche in Sect. 250, gute ¼ Stund von Sborow in Sect. 250 und Missetin in Sect. 258, kleine ¾ Stund von Zahlin.

Die vorbeygehende Budweiser Fuhrstrasse ins Österreich, samt denen übrigen Wegen, seynd zwar practicable, bey Regenwetter aber beschwehrlich.

Nro 17 Ledenitz

Ein Marckfleck mit einer soliden Mühl, Kirch und Kirchhof Mauer, auch ausserhalb an dem Weg nach Forbes in Sect. 258 einige höltzerne Bauernhäuser. [s. 11/502] Liegt zwischen Anhöhen, welche sich bestreichen und den Marckflecken dominiren; alle umliegende Teiche haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser; der Wald, wodurch der Weg linckerhand nach Zachlin gehet, ist schütter hochstämmig, vor Infanterie und Cavalerie zu traversiren, jener aber zwischen Slaboschowitz und Petrowitz ist dick hochstämmig, nicht durchzukomen.

Ist entfernt gute ¾ Stund von Saloschi, ¾ Stund von Radostitz, ½ Stund von Missetin, alle 3 in Sect. 258, 1 Stund von Petrowitz und Slaboschowitz, gute ½ Stund von Teutsch Baumgarten, ¾ Stund von Böh. Baumgarten, kleine ¾ Stund von Zahlin.

Die Wege sind zwar practicable, bey Regenwetter aber wegen weichen Boden beschwehrlich.

Nro 18 Petrowitz

Liegt zwischen zweyen sich bestreichenden Anhöhen, die das Dorf dominiren; die Teich in Orth und neben den Ledenitzer Weg haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser; die Wiesen in Thal hinab sind morastig und impracticable, die Waldung gegen Ledenitz ist dick hochstämmig, nicht zu traversiren.

Ist entfernt gute ¼ Stund von Mladoschowitz und Lhota, 1 Stund von Libin, gute 1 Stund von Ledenitz und Slaboschowitz, ½ Stund von Wržow und Zigeunerhof in Sect. 258.

Die Wege sind noch ziemlich practicable.

Nro 19 Mladoschowitz

Hat eine solide Kirch mit Kirchhofmauer, liegt zwischen Anhöhen, welche das Dorf dominiren, die Teichl bey dem Orth und neben den Libiner Weg haben vermengten Boden und trinck-

bahres Wasser; die Waldung gegen [s. 12/503] Spoly, Domanin und Koyakowitz hat vermischtes Holtz und Morästen, welche durchzukommen verhindern.

Ist entfernt gute $\frac{3}{4}$ Stund von Domanin, gute $\frac{1}{4}$ Stund von Petrowitz, kleine 1 Stund von Spoly, kleine $\frac{3}{4}$ Stund von Koyakowitz, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Lhota in Sect. 258.

Der zwischen denen Teichen über die Wiesen an Libin gehende Weg ist wegen morastigen Boden von schweren Wägen stets impracticable, die übrige werden nur bey Regenwetter beschwehrlich zu fahren.

Nro 20 Koyakowitz

Liegt in einen seichten Thal, unter einer Anhöhe, die das Dorf und die Gegend dominiret; die Teiche in und ausser dem Dorf haben mehr morastigen als sandigen Boden, daher nur für Menschen trinckbahres Wasser. Durch die theils dichte, theils schütterte vermischte Waldung zwischen Mladoschowitz, Lhota und Wlachnowitz, beide letzte in Sect. 258, ist nich aller Orthen durchzukommen.

Ist entfernt kleine $\frac{3}{4}$ Stund von Mladoschowitz, 1 Stund von Domanin und Brana, $\frac{1}{2}$ Stund von Hrachowischt, $\frac{3}{4}$ Stund von Lhota, dieses letzte in Sect. 258.

Sowohl die gewöhnliche Fuhrstrasse von Schweinitz nach Wittingau, welche hierdurch nach Brana gehet, als die übrige Wege seyndt zwar practicable, allein bey Regenwetter ist sie wegen den morastigen Lacken für schweres Fuhrwerck beschwehrlich.

Nro 21 Hrachowischt

Liegt auf einer Anhöhe, von welcher das Dorf dominirt wird, die in und um das Orth liegende Teiche haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser, [s. 13/504] auch einige Gelegenheit die Pferde zu träncken, worueber aber diese, so in den morastigen impracticablen Wiesen liegen, nicht vermeinet seynd; die Waldung ist hochstämmig mit gering und jungen Holtz, theils dicht, theils schütter durch Wasser, wegen morastigen Orthen aber nicht zu traversiren.

Ist entfernt $\frac{3}{4}$ Stund von Branna, gute $\frac{1}{2}$ Stund von Troschl, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Lipnitz, beide in Sect. 258, $\frac{1}{2}$ Stund von Koyakowitz, 1 $\frac{1}{4}$ Stund von Domanin.

Der Weg nach Troschl durch den Wald ist beständig vor Cavalerie und Artillerie, die übrigen werden ebenfalls nur bey Regenwetter beschwehrlich.

Nro 22 Brana

Liegt zwischen morastigen impracticablen Wiesen in einer Fläche, die im Dorf und um das selbe liegende Teiche, wie auch der Jamsky und der oberhalb seiner befindliche Teich haben morastigen Grund und nur für Vieh trinckbahres Wasser, und kann mann zu Allee ausser dem Jamsky Teich zu Träncke beykommen. Von Waldung gegen der 252ten Section und gegen den Goldenen Bach hat mittelstämmiges, zwar schütteres Holtz, ist aber wegen Morast nicht zu traversiren, auch nicht über den darinnen gegen St. Barbara in Sect. 252 gebrückten Weg mit Artillerie oder Cavallerie, wohl aber mit Infanterie fortzukommen, weillen die Lagbrücken völlig ruiniret und müssten solche zuvor repariret werden, wann man solche zum Fuhrwesen gebrauchen wolle.

Ist entfernt gute 1 Stund von Wittengau und Domanin, $\frac{1}{2}$ Stund von Closterhof.

[s. 14/505] Die gewöhnliche Fuhrstrasse von Schweinitz nach Wittengau und die übrigen Wege werden bey Regenwetter verderben, und vor schwerer Wägen beschwehrlich, sonst aber sind sie practicable.

Nro 23 Domanin

Liegt an einer Anhöhe, welche das Dorf und Gegend dominiret; die in und ausserhalb den Dorf, als auch gegen Brana liegende Teiche haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser; die Auen und Wiesen an Wald seynd morastig und impracticable; die Waldung zwischen hier, Brana, Hrachowischt und Mladoschowitz ist wie bey Nro 19 gesagt worden.

Ist entfernt kleine 1 Stund von Brana, $\frac{1}{2}$ Stund von Spoly, gute $\frac{3}{4}$ Stund von Mladoschowitz, gute $1\frac{1}{4}$ Stund von Wittingau.

Der Boden ist von Leim mit Sand vermischt, dahero die Wege bey übeln Wetter schlecht werden; und der nach Wittingau ist stuckweise gebrückt.

Nro 24 Spoly

Liegt an einen grossen Teich und in einer Tiefe; der grosse und die andere umliegende Teiche haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser; die Wiesen aber seynd sumpfig und machen den Zutritt impracticable; die Waldung vid. in Nro 19.

Ist entfernt von Domanin $\frac{1}{2}$ Stund und Libin, $1\frac{1}{2}$ Stund von Wittengau, gute $\frac{1}{2}$ Stund von Kuna.

Die Wege sind bey trocknen Zeiten practicable, bey Regenwetter weicht der Boden auf.

Nro 25 Berghof

Ein solider Mayerhof, auf einer kleinen Anhöhe neben den Teich Wopatzke, welcher, samt denen kleinern oberhalb und den neben den Weg nach Spoly s. 15/506 befindlichen Teiche vermengten Boden und trinckbahres Wasser haben; wann sie allrzusamen gächling abgelassen oder abgegraben würden, würden sie den Teich Swiet umreißen und durch selben die gantze Stadt inondieren, auch einen großen Schaden verursachen.

Ist entfernt gute $\frac{1}{2}$ Stund von Wittengau, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Domanin.

Die Wege sind wie bey Nro 23.

Nro 26 Closterhof

Ein solider Mayerhof und Mühle, in einer Fläche zwischen morastig impracticablen Wiesen und Teichen, welche theils sandig, theils morastigen Boden und trinckbahres Wasser haben, aber denen nicht aller Orthen mit Pferden beyzukommen ist. Der vorbey flüssende Goldene Bach kann nur über die höltzerne Brücken passiret werden; dann ist die umliegende Waldung dick, hochstämmig, morastig, nicht zu traversiren.

Ist entfernt $\frac{1}{2}$ Stund von Wittengau und Brana, $1\frac{1}{2}$ Stund von St. Barbara in Sect. 262.

Der Weg nach St. Barbara ist fürs Fuhrwesen durch den Wald wegen morastigen Boden stets impracticable, die übrigen aber sind ausser den Regenwetter gut zu befahren.

Nro 27 Wittengau

Ein Städtlein mit Mauern umgeben, hat 3 Thore und in der Stadt an Eingang von Budweiss ein solider Closter Canon. Regul. Mit einer Kirche, welche nur auf einer Seite mit einer Kirchhofmauer umgeben ist; ferner ein solid gebautes Schloss mit übrigen Gebäuden, wie auch die meisten Häuser von Stein aufgeführt, s. 16/507 am Ende der Vorstadt gegen Lischau stehet eine Kirch in einer Kirchhofmauer, wovon der Weg nach Lischau bestrichen werden kann; vor der Stadt gegen den Closterhof an der Goldenen Bach ist ein gemauerte Mühle und ohnweit deren ein solides Gebäude, das Jagdhaus genannt, worinnen die Beambtn wohnen.

Alles liegt in einer Fläche, zwischen morastigen impracticablen Wiesen und mit vielen beträchtlichen Teichen umgeben; wird von denen Anhöhen gegen Dworetz dominiret; die Teiche haben vermischten Boden und für Menschen und Vieh trinckbahres Wasser; in Fahl der Swiet oder Welt Teich samt seinen umliegenden gäche abgelassen oder abgegraben würde, so möchte die gantz Stadt überschwemmet, alle unter selbigen liegende samt den grossen Rosenberger Teich eingerissen und die flache Gegend neben der Luschnitze bis Wesely überschwemmet werden, wovon das mehrere in Sect. 243 in Extract zu einsehen.⁴⁸

Der darbey flüssende Goldene Bach, und der bey der St. Johann und St. Peter Kirche vorbegeführte Gemein Bach kann wegen hohen Ufern nur über die Brücke passiret werden, und pflegen diese 2 Bäche bey Regenwetter auszutreten. Eine kleine Viertel Stund von der St. Johann Kirch, nahe bey den Rosenberger Teich, stehet die St. Veit Kirche mit einer Einsiedlerey und einer geringen hölzernen Mahl und Bach Mühl, wobey die Wiesen und Auen morastig und impracticable seynd; der Rosenberg- und die übrige umliegende kleinere Teiche haben sumpfigen Grund [s. 17/508] und ist solchen nicht beyzukommen; die Waldung gegen Neu Lamb siehe in folgender Nro.

Ist entfernt $\frac{1}{2}$ Stund von Pržilitz, $\frac{3}{4}$ Stund von Dworetz, gute $\frac{1}{2}$ Stund von Closterhof, kleine 1 Stund von Neu Lamb, kleine $1\frac{1}{2}$ Stund von Lamb in Sect. 252, $1\frac{1}{2}$ Stund von Luschnitz in Sect. 243.

Die Post- und Landtstrasse über Lischau nach Budweis in Sect. 250, dann die Post- und Landtstrasse bey St. Maria Magdalena in Sect. 252 vorbe über Schwartzbach ins Österreich, die gangbare Fuhrstrass über Luschnitz in Sect. 243 nach Wesselly, die andere über Lamb in Sect. 252 nach Neuhaus, und die dritte über Brana und Koyakowitz nach Schweinitz, wie auch die übrige Wege seynd stets practicable, nur werden sie bey Regenwetter wegen morastigen Gründe für schwere Wägen beschwehrlich und bedürften sowohl diese als die in denen Waldungen bebrückte Wege einer Reparatur; den Fußsteig oder Feldtweg über des Swiet Teich Damm und durch die Felder nach Dworetz kann man mit schweren Wägen fahren, der hohle Ausgang nach Pržilitz ist zu scarpiren, Grund und Boden ist von schwarzer Erden mit Sand vermischet, bey Regenwetter weicht solcher auf; derowegen auch die Passage, besonders durch die Vorstadt, gebrücktet ist.

Nro 28 Dworetz

Ein solider Mayerhof an einer Anhöhe, welche denselben und die Gegend dominiret; die Teicheln zwischen hier und Pržilitz haben morastigen Boden, für Menschen trinckbahres Wasser, und ist [s. 18/509] wegen morastigen Wiesen mit Pferdten nicht beyzukommen. Die Wiesen seynd zur Noth vor Infanterie, vor Cavalerie aber niemahlen practicable.

Ist entfernt $\frac{3}{4}$ Stund von Wittengau, kleine $\frac{1}{2}$ Stund von Kuna, kleine 1 Stund von Pržesseka.

Die vorbegehende Post- und Landtstrasse, wie auch die übrigen Wege, seynd bey guten Wetter practicable.

Nro 29 Kuna

Ein solider Mayerhof, liegt auf einer Anhöhe, die ihn dominiret, und einen mittelmäßigen Terrein entdeket. Der Wald zwischen hier und Libin hat hochstämmiges, mit jungen Holtz vermischet, und kann zur Noth von Infanterie und Cavalerie traversiret werden; die Teichel beym Hof und

⁴⁸ Srov. v pozn. 49.

neben der Straßen haben sandigen Boden und trinckbahres Wasser, die darum befindliche Wiesen sind morastig, nur zur Noth von Infanterie practicable.

Ist entfernt kleine ½ Stund von Dworetz, gute ½ Stund von Stiepanowitz und Spoly.

Sowohl die vorbeygehende Post- und Landtstrasse als die übrigen Wege, seynd zwar stets practicable, bey Regenwetter aber werden solche aufgeweicht.

Nro 30 Pržilitz

Hat einen soliden Mayerhof, liegt in einer Fläche; die dabey und gegen Dworetz liegende Teiche haben vermengten Boden und trinckbahres Wasser.

Ist entfernt gute ½ Stund von Wittengau, Pržesseka und Dunagitz, 1 Stund von Miletin.

Grund und Boden ist Leim, mit Sand vermisch, daher die Wege bey Regenwetter aufweichen, s. 19/510 sonst aber seynd sie practicable.

Pržesseka vid. in Sect. 243.

Nro 31 Dunagitz

Liegt an einer Anhöhe, welche das Dorf dominiret; da im denselben, und die dabey liegende Teichln haben sandigen Boden, für Menschen und Vieh trinckbahres Wasser; durch das zwischen hier und Miletin mit unterschiedenen Holtz vermischte Wäldel kann mit Infanterie und Cavalerie passiret werden.

Ist entfernt kleine ½ Stund von Ober Slowenitz und Pržesseka, gute ¾ Stund von Smržow, alle 3 in Sect. 243, gute ½ Stund von Pržilitz, ¾ Stund von Miletin.

Die Wege seynd practicable, doch werden sie bey Regenwetter wegen weichen Boden beschwerlich. Der nach Miletin gehende Fußsteig kann zu zweyen geritten werden.

Nro 32 Lamb Neu, Boh. Hlina

Ein geringes Dörflein an den Rosenberger Teich, alwo mann in solchen Leuthen kann, und dessen Beschaffenheit bey Luschnitz in Sect. 243 zu erschen ist; die umliegende Waldung ist mittelstämmig und schütter, aber wegen morastigen Stellen ausser den Wegen nicht zu traversiren.

Ist entfernt kleine 1 Stund von Wittengau, ½ Stund von Lamb in Sect. 252.

Sowohl die vorbeygehende Fuhrstrasse über Lamb in Sect. 252 als die übrigen Wege seynd bey trockner Zeit zu passiren, bey Regenwetter aber morastig.

Nro 33 Werchottahof / Radeschnikhof

Ist ein einsichtiger Bauernhof, von welchen ohnweit s. 20/511 ein anderer, Radeschnik genannt, stehet, beyde von Holtz erbauet. Die von Stein erbaute St. Peter Capelle und das höltzerne Hengerhaus stehen über den Gemein Bach, welcher ein in den 252ten Section aus den Goldenen Bach abgeführte Graben ist, mit tiefen Ufern nirgend ausser den an Brüken zu passiren. Der Nahe beyliegende Radescheck Teich hat für Menschen und Vieh trinckbahres Wasser, am Ende gegen den Wald aber lauter Morast. Die grosste, bis gegen Hrachowischt und in den 252ten Section sich verstretchende Waldung, hat mittelstämmiges, schütter bewachsenes Holtz, mit vielen impracticablen Morastflecken unterzogen; ist ausser denen gebrückten und schlechten Wegen nirgends durchzukommen.

Ist entfernt ¾ Stund von Closterhof, gute ¾ Stund von Wittengau.

Die gewöhnliche Poststrasse von Wittengau durch die 252te in die 259te Section, über die Grentze ins Österreich, ist bey trockner Zeit practicable, bey nassen Zeiten aber schlecht.

Extract

Wann mann von Wittengau auf der Landt- und Poststrasse über Lischau nach Budweiss in Sect. 250, welche hie und wieder gebrückt ist, dann auf der 2ten Post Strasse, bey St. Maria Magdalena in Sect. 252 vorbei, in das Österreichische, wie auch auf den gewöhnlichen Wegen (oder respective) Strassen, durch die 243te Section nach [s. 21/512] Wesselly, oder über Neu Lamb durch die 252te Section nach Neuhaus marchiren wolte, so müßte man hierzu eine trockne Zeit erwählen, weilen der Grund und Boden von Leim mit Sand vermischet ist, auch die Wege bei jedem Regen starck aufleimen und schlechtirenden, wo als dann, sogar auf vorbesagten Strassen, mit Artillerie schwer fortzukommen wäre; aus solcher Ursach wurde es auf hart halten, in dießer mit vielen Morästen und sumpfigen, impracticablen Thällern, auch mit nasenhafften Teichen aufgefüllten Gegend eine Armée in mehr als einer Colonne ausser denen Hauptwegen marchiren zu lassen. Mann müßte dann in bester trockener Zeit einige Nebenwege bloß für die Infanterie repariren und in brauchbaren Standte setzen lassen. Die in dem Extract Sect. 243 angemerkte über Überschwemmung und Anschwellung des Moldau Strombs könnte nach durch Beyziehung der in dieser Section befindlichen considerablen Teichen Swiet, Wopatzke, Jamsky, Radeschek, und bey dem Dorf Spoly in die längn unterhalten werden; nur ist darauf Obacht zu geben, daß diese Teiche nur allmählich in den Rosenberger Teich abgelassen, und dieser nicht zu voll angefüllet würde, ansonsten dessen Damm entzwey reissen und die allzuschnelle Überschwemmung einen grossen Schaden verursachen möchte.⁴⁹

Flüsse. Der Goldene Bach, welcher aus der 252ten Section kommt und hierdurch, bey Wittengau vorbei, in die 243te Section lauffet, kann wegen hohen Ufern nur über die Brückn passiret werden; aus diesen ist ein Graben in Sect. 252 [s. 22/513] abgeführt, und in dieser Section wieder bey St. Veit in den Rosenberger Teich geleitet, wird der Gemein Bach genant, hat steile, tiefe Ufer, ist gleichfahls ausser denen Brücken nicht zu traversiren; das Bächl bey Hurki ist wegen hohen Ufern, und gleichwie das bey Miletin wegen Morast, nicht zu passiren, ersteres tritt öfters aus und hinterläset an vielen Orthen morastige Lacken.

Hohlwege gibt es sehr wenige und seynd alle entweder auszuweichen oder zu scarpiren, ausser den hohlen Ausgang von Lewin nach Wellechwin in Sect. 243, bey welchen keines von beyden geschehen kann.

Wälder. Die Waldung, welche sich von Lewin gegen Wellechwin in Sect. 243 und Giwno in Sect. 250 bis Hwozdetz herumziehet, ist anfänglich hochstämmig, schütter, wegen Steinern und morastigen Boden nur zur Noth mit Infanterie zu traversiren, gegen den leztern Orth aber, und besonders der Slabetz Wald dick bewachsen. Der zwischen Libin, Slaboschowitz, Zahlin, Ledenitz und Petrowitz gelegene Wald ist dick, hochstämmig, mit einigen Morastflecken, ausser den Wegen nicht durchzukommen. Derjenige, so zwischen Spoly, Domanin, Koyakowitz und Mladoschowitz lieget, ist theils hoch-, theils mittelstämmig, etwas schütter, an einigen Orthen auch dick bewachsen, und wegen darin befindlichen Morastflecken nicht durchzukommen. Die Waldung, welche sich von Hrachowischt, Brana, Werchottahof und Neu Lamb in der 252ten Section

⁴⁹ V pasážích extraktu k sekci 243, na něž se tu odkazuje (kniha č. 18, s. 24–25/275–276), se o věci nepraví v podstatě nic víc, než je naznačeno pod č. 25, 27 a v extraktu k sekci 251 (a to ještě i níže v oddílu *Teiche*), totiž že rozlehlé rybníky představují potencionální nebezpečí, neboť protržení, event. záměrné prokopání hrází nepřitelem by způsobilo řetězovou reakci záplav v širokém okolí (z velkých rybníků na sekci 243 jsou zmiňovány především Horusický a Bošilecký), údajně s dopadem až do povodí Vltavy, do níž se vlévá Lužnice.

ziehet und einen grossen Umfang hat, ist voller morastigen Flecken und sumpfigen Wiesen, aus keinerley Orth durchzukommen, obzwar schütter [s. 23/514] mit mittelstämmigen Holz bewachsen; auch ist der über den Morast bebrückte Weg weder für Cavalerie noch für Wagen, sondern nur zur Not mit Infanterie zu passiren, ausgenohmen er müßte gut repariret werden. Die in Flackirnis stehende Waldung zwischen Dunagitz, Libin und Stiepanowitz ist vermischet und schütter bewachsen, mann kann aller Orthen mit Infanterie und Cavalerie durchkommen, ausser an dem Eck zwischen Libin und Wlkowitz, alwo solcher Morastfleck hat.

Moräste. Die Wiesen bey Wittengau und am Rosenberger Teich, bey Miletin, zwischen Galischen und Zahlin, zwischen Zahlin und Baumgarten, unter Slaboschowitz und Petrowitz, beym Closterhof Domanin, Hrachowischt, bey Zwikow und Wlkowitz (auch beyde Dörfer) sind stets morastig, daß man solche mit keinen Fuhrweßßen passiren kann, sondern beym leztern über den Teich Damm fahren muß, die Moräste in der Waldung, welche sich aus dieser in die 252ten Section ziehen, trocknen niemahlen aus, und ist auch aus dem durchgehenden gebrückten Weg übel zu passiren.

Teiche. Die meiste grosse Teiche haben für Menschen und Vieh genußbahres Wasser, und sandigen Boden, auch Gelegenheit das Vieh zu träncken, aber in diese bey Slaboschowitz und in den Radescheck kann mann nur bey denen Dämmen, in den Rosenberger Teich alhier gleichfahls nur bey den Damm bey Neu Lamb, und in die bey Spoly, Dworetz und einige bey Closterhof und in dem Jamsky Teich kann mann wegen morastigen Grund und umliegenden [s. 24/515] Wiesen gar nicht reuthen. Der Teich unter Gallischt, über dessen Damm der Weg von Böhm. Baumgarten nach den Stuhi Schäferei gehet, hat ohngenussbahr Wasser. Wann der Swiet, Wopatzke und Radescheck Teich abgelassen würden solten nicht nur das Stättzen Wittengau unter Wasser stehen, sondern es könnte auch der Rosenberger Teich Damm durch den gewaltigen Druck eingerissen, und ein ohnsäglicher Schaden verursacht werden.

Berge. Nur bey Lischau, Teutsch Baumgarten und Kuna hat man einige Aussicht.

Landtstraßen. Die Landt- und Poststrasse von Budweis kommt aus der 250ten Section hierdurch über Lischau, Stiepanowitz, Kuna nach Wittengau und gehet sodann weiters in die 252te Section bey St. Maria Magdalena vorbey, und über Schwartzbach ins Österreichische; solche ist stückweis gebrückt, sonst practicable, wird aber bey übeln Wetter, wie alle folgende Fuhrstrassen, von Engen erweicht und schlecht zu fahren, von Wittingau nach Wessely gehet die Fuhrstrasse zwischen den Rosenberger und Kaniow Teich durch, über eine höltzerne Brücke des Goldenen Baches, nach Luschnitz in Sect. 243, eine andere gehet von Wittingau über den Gemein Graben ohnweit Neu Lamb vorbey, durch die 252te Section nach Neuhaus.⁵⁰ Endlich gehet eine gewöhnliche Fuhrstrasse von Wittingau, bey den Closterhof vorbey, über Brana und Koyakowitz in die 258te Section nach Schweinitz. Alle diese haben einerley Beschaffenheit, wie oben gesagt worden.

⁵⁰ V extraktu k sekci 252 se k tomu uvádí: „Landstraßen. Die gewöhnliche Fuhrstrasse von Wittengau nach Neuhaus kommt aus der 251ten Section und gehet hier über die 2 gut gemachte höltzerne Brücken bey Alt Lamb vorbey in die 244ten Section; bey erwähnten Brücken wird solche alle 3 Jahre, wann der Teich völlig angestüllet wird, überschwemmt, und dadurch die Passage gespohret ist, sodann bis Mlaka in Sect. 244 fest, und an morastigen Orten gebrückt, jedoch practicable“ (sekce 252, slovní popis, kniha č. 19, s. 19).

Robert Šimůnek – Filip Antoš – Jan Havrlant
Třeboň Region in the First Military Survey

The First Military Survey (completed between 1764–1767 for Bohemia and Moravia, the results were not corrected in the 1780s in Southern Bohemia as they were elsewhere) offers an extraordinary insight into a landscape at the time just after the mid-18th century (digitized images are available at <http://oldmaps.geolab.cz>). This study has two basic objectives: 1) generally to point out the spectrum of possibilities, but also limitations of the testimony of the First Military Survey (map as well as written descriptions), and 2) use the example of Třeboň region to demonstrate this spectrum, with its uniquely preserved agricultural cultural landscape, to which the results of the survey had not yet been more widely applied.

The mapping took place primarily for military reasons – it is necessary to read the map and texts with this information in mind rather than expecting a holistic testimony about the entire landscape, knowing that it includes only information that was relevant for that stated purpose. Even so, there was no dearth of information – spatial relationships between human settlements, distances and estimated time needed to overcome them, character of the terrain, throughput / capacity of the roads (different for different military units), accessibility of drinking water, stone buildings and complexes (for example parish districts and cemetery areas), solitary objects, distinctive landscape points etc. In contrast, we learn nothing, either from the maps or the text, about the kinds and spatial arrangement of areas that were under economic or agricultural cultivation. The evidentiary value of the maps and texts of the First Military Survey turned out on the example of a regional analysis to be quite fundamental and in many ways clearly authentic (settlement network including solitary buildings, character of the terrain, structure and quality of the main roads, distribution of the ponds/lakes, meadows, forests and other areas.)

Section No. 251 was selected for analytical study; the study contains an example of geo-referencing of this section and an evaluation of spatial accuracy; the appendix contains an edition of the texts belonging to that same section.